

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Postoje současné mladé generace k romskému etniku v České republice

Jakub Tomiška

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jakub Tomiška**
Osobní číslo: **H10298**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Postoje současné mladé generace k romskému etniku v České republice**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem mé práce je zjistit, jak dnešní mladí lidé vnímají současnou situaci romského etnika v české společnosti, jaké k němu zaujímají postoje, a zda současný stav dávají do souvislosti spíše s dlouhodobými sociálními, politickými a názorovými poměry v naší zemi, nebo zdali ho považují za stav přirozeně náležící k romské etnicitě. Výzkumná část mé práce bude orientována kvalitativně, a bude se sestávat z rozhovorů s respondenty (věk 15-25 let). Respondenti budou vybráni tak, aby reprezentovali jak majoritní společnost, tak romskou menšinu. Ve výzkumné části práce se budu také okrajově zajímat o to, jaké postoje zaujímají mladí lidé k dalším menšinám v české společnosti (Vietnamci, homosexuálové). Tyto informace použiji jako srovnávací materiál k získaným výpovědím a postojům respondentů k romskému etniku.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ERIKSEN, Thomas Hylland. Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě. Praha: Triton, 2007. 272 s. ISBN-13: 978-80-7254-925-2.

KELLER, Jan. Tři sociální světy. Praha : Slon, 2010. 211 s. ISBN: 978-80-7419-031-5.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Výchova k toleranci a proti rasismu. Praha : Portál, 2008. 280 s. ISBN 978-80-7367-182-2.

NAVRÁTIL, Pavel. Romové v České společnosti. Praha : Portál, 2003. 223 s.

JAKOUBEK, Marek. Cikáni a etnicita. Praha: Triton, 2008. 403 s. ISBN 978-80-7387-105-5.

NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.129 s. ISBN 80-244-0497-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tomáš Samek, M.A.

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce: **28. března 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2013**

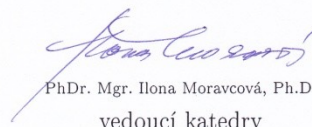
prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2012

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 19. 6. 2013

Jakub Tomiška

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu bakalářské práce Mgr. Tomáši Samkovi, M.A. za jeho velmi cenné rady a připomínky k tvorbě této práce.

Dále bych chtěl poděkovat všem informátorům, kteří se zúčastnili výzkumu k této práci za poskytnutí otevřených výpovědí o Romech a za souhlas s uveřejněním jejich názorů v této práci.

ANOTACE

Tato práce se zabývá popisem postojů současné mladé majoritní generace k romskému etniku v České republice. Postihuje především faktory, kterými jsou tyto postoje utvářeny a ve společnosti dále reprodukovány. Zvláštní důraz je pak kladen na vliv etnizace mediálního zpravodajství o sociálních konfliktech a kriminalitě na negativní předsudky k Romům. Výzkum k této práci proběhl v Pardubicích a je orientován kvalitativně.

KLÍČOVÁ SLOVA

Romové, majorita, etnizace, sociální vyloučení, xenofobie

TITLE

The attitudes of the young generation to the Roma ethnic group in the Czech Republic

ANNOTATION

This essay describes the attitudes of the majority young generation to the Roma ethnic group in the Czech Republic. It affects mainly the factors, which are these attitudes shaped by and further reproduced in society. Special stress is then laid the impact of ethnicisation of media coverage on social conflicts and criminality on the negative prejudices towards the Roma people. Research for this work was held in Pardubice and qualitatively oriented.

KEYWORDS

the Roma people, majority, ethnicisation, social exclusion, xenophobia

OBSAH

ÚVOD	8
1 METODOLOGIE	12
1.1 Výběr případů.....	12
1.2 Metody sběru dat.....	13
1.2.1 Sběr dat.....	14
1.2.1.1 Politická korektnost	15
1.3 Analýza a interpretace dat.....	16
1.4 Etika výzkumu	17
2 TERÉN – ROMOVÉ V PARDUBICÍCH	19
2.1 K demografii	19
2.2 Postoje k soužití Romů a majority v Pardubicích.....	21
2.3 Sociálně vyloučené lokality v Pardubicích	24
3 XENOFOBIE – STRACH V PARDUBICÍCH	28
3.1 Etnizace chudoby	30
3.1.1 Etnické stigma	30
3.1.2 Sociální stigma	31
4 ANTICIGANISMUS V ČESKÉ SPOLEČNOSTI	35
4.1 Rasismus	35
4.2 Etnocentrické předsudky	38
4.2.1 Etnocentrismus	39
4.2.2 Generalizace	40
4.3 Přímé zkušenosti	43
4.4 Ideologizace	44
5 MEDIÁLNÍ REPRODUKCE ANTICIGANISMU	48
5.1 Od mediálního obrazu k sociální distanci	52
6 ZÁVĚR	54
7 POUŽITÁ LITERATURA	58
8 PŘÍLOHY	62

ÚVOD

V této bakalářské práci se zabývám popisem postojů¹ příslušníků mladé majoritní generace k českým Romům. Pro toto téma jsem se rozhodl v první řadě z toho důvodu, že se domnívám, že vztah mezi majoritou a romským etnikem je z různých hledisek obecně dlouhodobě nedobrá. Proto mě zajímalo, jaké postoje zastávají k Romům mladí lidé ze současné majoritní společnosti. Mým záměrem bylo z jejich výpovědí zjistit, zda lze v budoucnu očekávat nějaký odklon od současného obecně negativního přístupu majority k Romům, či nikoliv.

Dále mě k volbě tohoto tématu vedl fakt, že v několika posledních letech je česká společnost s jistou pravidelností zasahována vlnami specifických protiromských nálad. Tyto nebezpečné tendence vznikají většinou z problematické sociálně-ekonomické situace v určitých regionech², které se dlouhodobě potýkají s vysokou mírou zejména strukturální nezaměstnanosti. Tato situace se v posledních letech spíše zhoršila, čehož začaly využívat skupiny ultrapravicových populistů. Ty systematicky obračejí frustraci (nejen) nezaměstnaných či špatně placených občanů těchto regionů proti sociálním skupinám, jejichž situace je ještě o něco zoufalejší. Jedná se o ekonomicky a sociálně nejslabší spoluobčany, kteří dlouhodobě žijí v tzv. sociálně vyloučených enklávách (Hirt a Jakoubek, 2006) jejichž koncentrace je v těchto regionech nejvyšší (GAC, 2006). Značnou část z těchto sociálně vyloučených občanů pak tvoří právě Romové (tamtéž).

Pro tyto skupiny se v několika posledních letech vžilo politicky „korektní“ označení „nepřízpůsobiví občané“. Právě proti nim jsou potom oficiálně namířeny ultrapravicovými populisty organizované nenávistné demonstrace a pochody, kterých se v hojném počtu účastní ostatní „přízpůsobivé“, avšak namnoze také nezaměstnané a ekonomicky slabé obyvatelstvo. Na tuto „hru“ se silně etizovanými „nepřízpůsobivými občany“³ přistoupila také česká média, která o těchto sociálních konfliktech pravidelně informuje.

Po několikerém zhlédnutí zpravodajských relací o demonstracích proti „nepřízpůsobivým“ na konci roku 2011, v nichž „přízpůsobiví občané“ dostávali v médiích

---

¹ Způsobu jakým v této práci budu pracovat s pojmem postoj, nejvíce odpovídá definice Katze a Stotlanda (1959): „Postoj může být definován jako tendence nebo predispozice individua k oceňování určitého objektu, nebo symbolu tohoto objektu, určitým způsobem“ (Nakonečný, 1999, s. 132).

² Jedná se především o určité oblasti Ústeckého a Moravskoslezského kraje, které se dlouhodobě potýkají s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v ČR.

³ Z výzkumu k této práci vplynulo, že mladí lidé z majoritní společnosti již vnímají termín „nepřízpůsobivý“, jako synonymum slova „cikán“.

prostor s výroky typu „cikáni táhněte do práce“ či „cikáni do plynu“, se u mě začala vkrádat neodbytná otázka: Jak tato mediální prezentace, ultrapravicovými populisty zneužívaných a zjiřřovaných sociálních problémů, které ve skutečnosti souvisejí především s vysokou nezaměstnaností, chudobou a sociální exkluzí, nikoliv s etnicitou určité části těmito problémy nejvíce zasažených občanů, nejspíše ovlivňuje smýřlení mladých lidí právě o těch, proti kterým neoficiálně, avřak již zcela evidentně tyto demonstrace byly namířeny, tedy o Romech?

Odpověď na tuto otázku jsem se rozhodl hledat přes zkoumání postojů k Romům u mladých lidí pocházejících z Pardubic, kde se výře popsane sociální konflikty nevyskytují, přestože zde Romové žijí také. Teoreticky by to totiž mělo znamenat, že mladí pardubičtí ne-Romové⁴ budou obecně vykazovat spíše tolerantní postoje k Romům. Můj předpoklad je však takový, že výře zmíněné sociální konflikty, přes specifickou mediální prezentaci, ovlivňují určitým způsobem postoje k Romům i v Pardubicích, přestože je toto město od „problematických“ regionů poměrně vzdálené. Na základě těchto prvotních východisek a předpokladů jsem zformuloval výzkumné cíle, kterých chci v této práci dosáhnout a také výzkumné otázky, na něž má přinést odpovědi.

Hlavním cílem této práce je popsat postoje příslušníků mladé majoritní generace k českým Romům s lokálním zaměřením na Pardubický kraj. S tímto cílem se pojí následující *výzkumná otázka*: Jaké jsou postoje příslušníků mladé majoritní generace k českým Romům? *Dílním cílem* této práce je objasnit vliv současné mediální prezentace lokálně i jinak specifických sociálních problémů a konfliktů na utváření postojů k Romům u mladých pardubických ne-Romů. *Druhá výzkumná otázka* tedy zní: Má na utváření postojů mladých lidí z majoritní společnosti větší vliv jejich přímá zkušenost s Romy, nebo spíše jinak mediovaná komunikace?

Odpovědi na tyto otázky jsem se rozhodl hledat pomocí metod kvalitativního výzkumu (viz. Kapitola č. 1). V průběhu mého působení v terénu jsem potom zformuloval následující *výzkumnou hypotézu*: Mediovaná „zkušenost“ může mít větší vliv na utváření postojů k Romům, než přímá zkušenost s nimi. Tuto primární hypotézu budu v průběhu práce verifikovat nebo falzifikovat.

---

⁴ Jestliže nebude uvedeno jinak, budu označení ne-Rom/ové používat v této práci jako synonymum pro příslušníka majoritní společnosti; informátora výzkumu k této práci; nebo jedince, který není nositelem romské kultury, sám sebe nepovažuje za Roma, nebo není jako Rom považován svým okolím (Hirt a Jakoubek, 2006, s. 13-19).

Výše popsaná problematika, kterou se budu v této práci zabývat, by jistě šla zkoumat kvantitativními metodami⁵ např. dotazníkem rozdaným na vysoké škole nebo na několika středních školách či učelištích. Takových průzkumů, které přinášejí „tvrdá“ data o vztahu ne-Romů a Romů se však v České republice uskuteční několik desítek, možná stovek ročně. Tyto šetření pak dlouhodobě přinášejí vcelku konstantní závěr, že postoje majority k Romům jsou velmi negativní. „Snadno přitom vzniká dojem, že výzkumy více vypovídají o Romech samotných (jací jsou) než o zkoumané majoritní populaci (jaké má postoje)“ (Ryšavý, 2003 s. 57).

V této práci jsem proto nechtěl pouze vypočíst, kolik procent respondentů zastává k českým Romům takové a takové postoje a naopak, jaký procentuální podíl vzorku zastává opačný názor. Mým cílem bylo spíše přinést detailní popis konkrétních postojů mladých lidí k Romům. Zajímalo mě, jakými faktory jsou tyto postoje utvářeny a jak jsou ve společnosti reprodukovány. Rozhodl jsem se, že tohoto primárního cíle se pokusím, dosáhnou tak, že mladé lidi nechám o Romech jednoduše mluvit. Získané výpovědi jsem poté chtěl v co nejautentičtější podobě zanést do této práce a propojit je s teoretickými poznatky o „romské“⁶ problematice. Od počátku jsem tedy věděl, že v této práci budu chtít prezentovat a analyzovat slova, nikoliv čísla.

Z těchto předpokladů pro můj výzkum i pro výsledky, které přinesl, vyplývaly jistá omezení a rizika. Například Hendl (2008, s. 50) říká, že kvalitativnímu výzkumu může být vytýkána jeho obtížná zobecnitelnost, protože se v těchto případech neuplatňuje náhodný výběr. Dále upozorňuje na problematiku přílišné subjektivity kvalitativního výzkumu a jeho mnohdy obtížné replikovatelnosti.

„Někdy se také kvalitativnímu výzkumu vytýká jeho neprůhlednost, malá transparentnost. Například někdy z výzkumné zprávy není zřetelné, jak se vybírali jedinci pro rozhovor nebo pozorování. Také často nepoznáme, jak se provedla analýza“ (Hendl 2008, s. 51).

Z těchto důvodů se v této práci poměrně detailně věnuji metodologii. Důraz kladu právě na popis způsobu, jakým byl proveden výběr informátorů a také na popis výzkumných metod i průběhu samotného výzkumu. V kapitole o metodologii dále věnuji speciální

---

⁵ „Klasickým nástrojem pro měření postojů k etnickým nebo jinak definovaným skupinám je Bogardusova škála sociální distance“ (Ryšavý, 2003, s. 60).

⁶ Přestože tento obrat na několika místech této práce používám, ztotožňuji se názorem, který prezentuje (Moravec, 2006, s. 12): „[O]brat „romská problematika“ uvozujeme jako problematický, protože (...) není tato problematika v našem pojetí tak docela romská.“

pozornost popisu způsobu, jakým byla provedena analýza a interpretace výzkumných dat, které tvoří základ této práce.

Přes to, data z výzkumu a závěry, které z nich vyvozují, doporučuji chápat spíše jako malou sondou do problematiky, které je celá práce věnována. Přestože se na mnoha místech snažím podpořit své závěry teoretickými daty, je potřeba mít stále na paměti, že tyto výsledky ani závěry nelze zobecňovat, jelikož nebyly získány na reprezentativním⁷ vzorku populace. Avšak mohly by posloužit jako prvotní hrubý materiál pro ověření teorie kvantitativními metodami.

Z výše uvedených omezení a nedostatků kvalitativního výzkumu jsem se snažil data z mého výzkumu často podkládat výstupy aktuálních kvantitativních šetření a také teoretickými údaji z odborné literatury. Především z tohoto důvodu jsem se nakonec rozhodl tuto práci striktně nerozdělovat na teoretickou a praktickou část. Chtěl jsem tím dosáhnout větší ucelenosti, přirozenosti a plynulosti celé práce. Domnívám se, že v případě následujícího textu by oddělení teorie od empirických poznatků mělo právě opačný efekt.

---

⁷ Gavora (2000, s. 144) říká, že v kvalitativním výzkumu je výběr vždy „reprezentativní“, „i když ne z hlediska matematické statistiky – osoby dobře reprezentují dané prostředí.“

1 METODOLOGIE

Výzkum k této bakalářské práci probíhal od listopadu roku 2012 do března roku 2013 v Pardubicích. Celý výzkum byl orientován kvalitativně.

1.1 Výběr případů

V případě mého výzkumu šlo tedy o výběr jednotlivých osob, informátorů⁸. Při výběru jedinců, kteří by mohli být vhodní pro výzkum k mé bakalářské práci, jsem se řídil hlavně stanoveným výzkumným problémem tedy tématem práce a stanoveným cílem výzkumu. Jak uvádí Švaříček a Šedřová (2007, s. 72-73) šlo o to, aby vybraní jedinci byli vhodní a dobře reprezentovali zkoumaný sociální problém. Jelikož jsem se rozhodl zkoumat postoje mladé majoritní generace k českým Romům, bylo pole možností výběru vhodných informátorů poměrně široké.

Základní požadavek při výběru však byl, aby vybraný mladý člověk pocházel z majoritní české společnosti nebo aby byl ne-Rom. Dále jsem se rozhodl stanovit si určité věkové rozmezí, v němž se měli informátoři pohybovat, a které by stále odpovídalo tomu, čemu rozumíme mladá generace. Ještě před vstupem do terénu jsem se rozhodl, že dolní hranicí tohoto rozmezí bude věk patnáct let tedy období přechodu ze základní školy do navazujícího středoškolského či učňovského studia. Za horní hranici jsem si stanovil věk pětadvaceti let tedy předpokládaný konec magisterského studia. Do výběru jsem zařadil dva jedince, kteří reprezentovali obě krajní hranice vymezeného věkového spektra. To proto, abych mohl pozorovat, zda se tento již výrazný věkový rozdíl nějak odráží v názorech na Romy.

Třetím kritériem při výběru informátorů byl gender. Chtěl jsem, aby zastoupení mužů a žen v mém výzkumu bylo pokud možno proporcionální. To proto, že mě zajímalo, zdali se objeví nějaké výrazné podobnosti v postojích k Romům v rámci generových skupin.

Dále jsem výběr provedl tak, aby mezi informátory byli zastoupeni jak vysokoškoláci, středoškoláci, tak i lidé se základní školou. Důležité pro mě bylo i to, aby se ve výběru objevili mladí lidé, kteří již pracují, byť třeba jen krátce. Zajímalo mě, zda vysokoškoláci

---

⁸ „Informant spíše informuje, odhaluje, svěčuje se, než aby jen odpovídal (slovo respondent znamená „ten, kdo odpovídá, reaguje“)“ (Gavora, 2000, s. 163).

v mém výzkumu budou prezentovat obecně tolerantnější postoje k Romům než ostatní informátoři, či nikoliv.⁹

Více jsem si již při výběru informátorů nekladl žádná výraznější omezení. Jak je již z výše uvedeného patrné, jednalo se v případě mého výzkumu o záměrný výběr, který je pro kvalitativní výzkum typický (Gavora, 2000, s. 144).

Nejprve jsem si tedy vytvořil předběžný seznam asi pěti až deseti osob, které vyhovovaly mým požadavkům, a u kterých jsem předpokládal určitou šanci, že by mohly s účastí na výzkumu souhlasit. Poté jsem tyto osoby kontaktoval se žádostí o poskytnutí rozhovoru na dané téma. Většinu z těchto prvních informátorů jsem dopředu osobně znal.¹⁰ Díky těmto „známým“ informátorům jsem ovšem získal kontakty na další osoby vhodné pro můj výzkum např. jejich kamarády, partnery nebo příbuzné. Pěkně se tak při výběru uplatnila i tzv. metoda sněhové koule (Gavora, 2000; Hendl, 2008; Švaříček a Šedřová, 2007).

„Výzkumník začíná s jedním člověkem anebo s malou skupinkou a potom postupně rozšiřuje okruh osob, se kterými bude pracovat. Často tak pracuje na základě zmínky anebo dokonce doporučení osob, se kterými pracoval ve výzkumu dosud. Tento postup u výběru připomíná nabalování sněhové koule a proto se anglicky i takto označuje – snowball sampling, výběr podobný kutálející se sněhové kouli“ (Gavora, 2000, s. 144).

Co se počtu informátorů týče, byla moje představa před vstupem do terénu taková, že pět informátorů bude příliš málo a patnáct již bude příliš moc. V této době jsem si ovšem ještě neuvědomoval, kolik materiálu a dat vyplyne z jednoho hodinového hloubkového rozhovoru. Nakonec se tedy můj výzkumný vzorek ustálil na počtu devíti informátorů. Ve výběru bylo pět mužů a čtyři ženy. Nejmladšímu informátorovi bylo patnáct let a nejstaršímu čtyřicet let. Čtyři informátoři dosud studovali vysokou školu, jeden střední školu a jeden informátor právě končil devátou třídu základní školy. Tři informátoři již pracovali.

1.2 Metody sběru dat

Při výzkumu jsem použil kvalitativní metody sběru dat a to především hloubkový polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. Tuto metodu jsem částečně doplnil také pozorováním běžných životních situací. Hloubkový rozhovor se mi od začátku jevil, jako ta nejvhodnější metoda pro zjištění toho, jaké postoje lidé zaujímají k určitému sociálnímu fenoménu či k nějaké sociální skupině. V případě mého výzkumu tedy k českým Romům.

---

⁹ Někteří autoři (Gjurič, 1998; Ryšavý, 2003) se domnívají, že vyšší dosažené vzdělání může vést k tolerantnějším postojům vůči etnickým minoritám.

¹⁰ Je možné, že fakt, že jsem některé informátory před výzkumem již znal, mohl určitým způsobem ovlivnit povahu získaných dat.

„Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něj označení hloubkový rozhovor (in-depth interview), jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek. (...) Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny. (...) Hloubkový rozhovor umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu“ (Lofland, 1971 in Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 159 – 160)

Při vymýšlení otázek do rozhovoru jsem vycházel z mé výzkumné otázky, kterou jsem si dále rozložil na specifické podotázky, které se vztahovaly k jednotlivým tématům, kterými jsem se chtěl v práci zabývat (Švaříček a Šed'ová 2007). Při vymýšlení vhodných otázek jsem se také snažil, aby jejich složení „respektovalo kognitivní, emotivní a konotativní dimenzi postojů“ (Ryšavý, 2003, s. 59). Do rozhovorů jsem také umístil několik otázek z Bogardusovy škály sociální distance, které jsem si ovšem uzpůsobil pro užití v kvalitativním interview. V rozhovorech se tak vyskytovaly např. tyto otázky: Jaký bys měl/a pocit, kdybys zjistila, že se vedle vás mají nastěhovat „cikáni“? Jak myslíš, že by reagovali tvoji rodiče, kdyby sis za přítele domů přivedl/a „cikána“? „Jaký máš názor na „cikány“?“ (emotivní složka); „Znáš nějaký „cikány“ potkáváš se s nima?“ (kognitivní složka); „Co uděláš, když potkáš cikány v krámě nebo na ulici?“ (konotativní složka);

Celý rozhovor se skládal z přibližně dvanácti hlavních otázek (tematických okruhů). Tyto otázky jsem pak podle potřeby prokládal dalšími doplňujícími otázkami. V průběhu celého výzkumu jsem některé otázky pozměňoval nebo vynechával, jiné jsem naopak podle potřeby přidával.

1.2.1 Sběr dat

Místo konání rozhovoru záleželo vždy na předchozí domluvě s informátorem. Vždy jsem se snažil informátorovi v tomto ohledu vyjít vstříc, protože nejdůležitější pro mě bylo to, aby se on cítil co nejpřirozeněji. Několik rozhovorů se tak odehrálo v restauraci a v kavárně. Tato místa v sobě skýtala určitou nevýhodu v množství rušivých elementů, jako byly obsluha, další hosté lokálu nebo příliš hlasitá hudba. Zpětně jsem tak docenil, že jsem si ještě před začátkem výzkumu pořídil kvalitní diktafon. Díky tomu jsem mohl nahrávat i v místnostech, kde byl velký hluk.

Dalším častým místem konání rozhovorů byl domov informátorů. Jelikož jsem dělal rozhovory s mladými lidmi, kteří ještě mnohdy bydleli se svými rodiči, probíhal často rozhovor v „dětském“ pokoji informátora. Tato varianta místa konání rozhovorů se mi

v průběhu výzkumu osvědčila nejvíce. Zaprvé kvůli minimu rušivých elementů a zadruhé kvůli tomu, že se informátor mohl v důvěrně známém prostředí více uvolnit. Výhodou tohoto prostředí bylo i to, že naše sociální pozice „pan domácí“ – host, částečně vyrovnaly nerovné postavení v pozicích, výzkumník – informátor.

1.2.1.1 Politická korektnost

Jak jsem již naznačil, většinu rozhovorů jsem nahrával na diktafon. Tento fakt sebou přinášel mnoho pozitiv. S pomocí diktafonu jsem mohl zaznamenat skutečně vše, co v rozhovoru zaznělo. Nemusel jsem si během rozhovoru nic zapisovat, čímž jsem se mohl plně soustředit pouze na debatu s informátorem. Díky audio záznamu jsem také mohl celý rozhovor detailně přepsat v původním znění a to i s odstupem několika dní.

Nahrávání rozhovorů však mělo i svá negativa. Problémem se ukázala být politická „korektnost“¹¹, která obestírá celé téma mnohdy problematického „česko-romského“ soužití. Pro lepší představu toho jak se tato „korektnost“ projevovala při mém výzkumu, uvedu jeden konkrétní případ. Jak jsem již uvedl, s některými informátory jsem se osobně znal ještě před výzkumem. Proto jsem například u informátorky YX věděl, že v běžném hovoru používá slovo „cikáni“, a ne Romové. Během rozhovoru jsem se jí zeptal, zda v běžném hovoru používá oslovení „cikáni“ či Romové.¹² Náš dialog probíhal takto:

J. T.: *„Jo, a teď by zajímalo, jestli ty používáš spíš oslovení Romové nebo cikáni, v běžném hovoru?“*

Informátorka: *„Romové.“*

J. T.: *„Ty používáš normálně jako Romové?“*

Informátorka: *„Hm.“*

J. T.: *„V běžném hovoru nepoužíváš cikáni?“*

Informátorka: *„Ale jó, cikáni říkám taky.“*

J. T.: *„Takže cikáni.“*

Informátorka: *„Ale já říkám i Romové. Říkám i Romové i cikáni.“*

J. T.: *„Ale když se takhle normálně bavíme, tak (3s.).“*

Informátorka: *„No tak to bych řekla je to cigoš no... (smích).“*

¹¹ V kapitole č. 4 se pokusím ukázat, jakým způsobem tato zjitřená „korektnost“ může ovlivňovat postoje k Romům.

¹² Tuto otázku jsem v průběhu výzkumu úplně vypustil, protože svým způsobem ovlivňovala povahu získaných dat.

Informátorka tedy stále vnímala, že se rozhovor nahrává, a že tudíž nejde o přirozenou situaci, kdy by nejspíš řekla „jsou to cikáni“. V tuto chvíli se však jednalo o něco speciálního, kdy bylo potřeba mluvit tak „jak se má“, jak je to podle určitých norem správné. Proto se mě snažila přesvědčit, že v běžném životě mluví o Romech.

Přiznám se, že jsem nečekal, že tato „korektnost“ a snaha dělat se o trochu „lepší“ se v určité míře projeví i u mladých lidí, s nimiž jsem dělal rozhovory. Fakt, že jsem tyto rozhovory nahrával, tuto masku korektnosti spíše posílil. Podobné situace jako ta, kterou jsem uvedl v předešlém příkladu, se totiž občas objevovaly i v průběhu dalších rozhovorů. Hlavně v jejich úvodech bylo na některých informátorech vidět, že jsou v lehké křeči právě kvůli nahrávání. Samozřejmě jsem se snažil, jak doporučuje např. Gavora (2000, s. 114) umístit vždy diktafon tak, aby byl vidět co možná nejméně. I za cenu horší kvality záznamu jsem tak chtěl docílit u informátora toho, aby po úvodních otázkách úplně zapomněl na to, že se náš rozhovor vlastně nahrává.

Jelikož jsem prováděl hloubkové rozhovory, zřídka se stávalo, že by jejich délka nepřesáhla čtyřicet minut. Pokud se tedy informátor u nějaké z otázek trochu „přikrášlil“, většinou se v průběhu dalších minut rozhovoru bezpečně „prozradil“ a jeho skutečné postoje pak vypluly na povrch. Chtěl bych zdůraznit, že jsem ani z jednoho informátora nikdy neměl pocit, že by mi do rozhovoru cíleně lhal. Šlo asi opravdu vždy spíš o to, být v některých chvílích „nahrán“ či „nahrána“ tak, jak se podvědomě domnívají, že by se k „romské“ problematice z hlediska slušnosti patřilo.

1.3 Analýza a interpretace dat

Všechny nahrané rozhovory jsem přepisoval. Vynechal jsem pouze ty pasáže, které byly pro potřeby mé práce skutečně irelevantní. Z jednoho šedesátiminutového rozhovoru vzniklo zhruba patnáct normostran textu. Takto přepsané rozhovory jsem posléze analyzoval pomocí tzv. otevřeného kódování (Švaříček a Šed'ová, 2007).

„Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 211).

Textový soubor jsem si tedy vždy upravil tak, abych nad výpovědi informátorů mohl psát kódy. To byly značky, které měly nejlépe charakterizovat danou výpověď informátora, nové nebo skryté významy, neotřelou myšlenku, postoj atd. U každého rozhovoru jsem poté provedl soupis těchto kódů s jejich četností v textu. Ty, které se nejčastěji opakovaly nebo

byly významově podobné, jsem sjednotil pod širší celky. Tyto kategorie jsem poté porovnával v rámci všech rozhovorů a významově podobné jsem opět zahrnul pod nový vyšší celek – tzv. systematická kategorizace (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 221). Nejobecnější kategorie se pak staly tematickým základem budoucích kapitol této práce. Jemnější sémantické podskupiny (shluky nejčtenějších souvisejících kódů) pak sloužily jako výchozí materiál pro tvorbu jednotlivých podkapitol či odstavců.

Ke každému jednotlivému tématu, které z kódování „vypadlo“ jsou v práci „uvedeny zobecnující poznatky, resp. interpretace vytvořených dat, zasazené případně do širšího kontextu s pokusem o jejich analytické uchopení“ (Toušek, 2012, s. 8). Výstupy výzkumu se v práci snažím ilustrovat a dále rozvádět vybranými citacemi informátorů, na základě kterých jsem k těmto interpretacím došel (tamtéž). Zároveň se teze opřené o poznatky výzkumu snažím podpořit dalším teoretickým materiálem zaměřeným na interpretovanou problematiku (odborná literatura, výsledky aktuálních kvantitativních šetření).

Samotné citace rozhovorů jsem se snažil do práce převést v co nejautentičtější podobě¹³. Proto jsem je ponechal v původní nespisovné formě a provedl jsem pouze nejnutnější stylistické úpravy. Tyto citace jsou v celé práci psané kurzívou a jsou po levé straně ohraničené svíslou čarou.

Jestliže jsou určité pasáže nebo slova citace tučně zvýrazněny znamená to pouze, že chci čtenáře na dané místo textu upozornit. Pokud se vyskytovaly nějaké skryté okolnosti určité citované pasáže rozhovoru (smích, zvýšený/ztišený hlas, důraz hlasového projevu) uvádím tyto ihned za citovanou pasáž do kulatých závorek. Pomlky v řeči uvádím v počtu sekund rovněž do kulatých závorek např. (3s.). V samotných citačních odkazech pak uvádím studium¹⁴ či druh povolání informátora, věk informátora a místo a datum konání rozhovoru.

1.4 Etika výzkumu

Před vstupem do terénu jsem o etické otázce mého výzkumu a interpretaci získaných dat poměrně hodně přemýšlel. Po absolvování prvního zkušební rozhovoru, který jsem se rozhodl také využít v mé práci, jsem se rozhodl, že vzhledem k jisté společenské palčivosti zkoumaného sociálního problému, bude nezbytné věnovat právě otázce etiky výzkumu zvýšenou pozornost.

---

¹³ Z tohoto důvodu jsem v některých pasážích ponechal i slabé vulgarismy nebo parazitní slova jako např. „vole“.

¹⁴ Zkratka VŠ znamená vysokoškolský student. Zkratka SŠ znamená středoškolský student.

Základní premisou pro mě bylo především zachování anonymity všech informátorů, se kterými jsem dělal rozhovory. Každého informátora jsem proto ubezpečil, že ve výzkumné zprávě ani jinde se neobjeví jeho jméno. Jelikož jsem se v rozhovorech zajímal i o názory a postoje na Romy u lidí v nejbližším okolí informátorů tzn. jejich rodičů, partnerů, přátel, ubezpečil jsem informátory, že i v případě těchto osob budu postupovat, co se do zachování anonymity týče, úplně stejně jako v jejich případě tzn., že ve zprávě nebudou použity žádné informace, podle kterých by bylo možné danou osobu dohledat. Tento tzv. poučený souhlas (Švaříček a Šed'ová, 2007) informátorů je zaznamenán v úvodních minutách všech rozhovorů.

Problematickým faktorem pro mě bylo zveřejnění věku informátorů, vzdělání/zaměstnání a případně i lokalit jejich bydliště. Tyto údaje pro mě byly při psaní výzkumné zprávy mnohdy důležité. Respondentů jsem se proto vždy zeptal, zdali jim nebude vadit, když se ve zprávě objeví jejich věk a dosažené vzdělání případně druh zaměstnání. V případech, kdy jsem potřeboval uvést lokalitu, kde respondent bydlí nebo bydlel, jsem ovšem neuváděl žádné další informace, podle kterých by bylo možné tohoto informátora identifikovat. Informátor byl potom v citaci rozhovoru označen kódem XY (muž) YX (žena). Těchto případů se však v práci nachází minimum.

2 TERÉN – ROMOVÉ V PARDUBICÍCH

Postoje k Romům jsem zkoumal u mladých lidí, kteří celý svůj život prožili v Pardubicích a výzkum k této práci se tak skutečně právě zde. Považuji proto za vhodné stručně nastínit situaci Romů v pardubickém regionu. V této problematice jsem vycházel převážně z minulých i aktuálních dat Sčítání lidu, domů a bytů ČR. Zároveň jsem chtěl v této souvislosti poukázat na problematičnost či spíše limity národnostních statistik v oblasti určování počtu národnostních/etnických menšin na našem území.

Dále v této kapitole stručně představím několik městských částí a bytových objektů v Pardubicích, které jsou z různých důvodů považovány za tzv. sociálně vyloučené lokality, a pokusím se vymežit vliv těchto lokalit na postoje informátorů k Romům. V této problematice jsem čerpal například z Analýzy sociálně vyloučených Romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (GAC, 2006) nebo také z Koncepčního plánu prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2012 – 2015 (Stoeva, 2012).

Údaje z těchto analýz i dalšího teoretického materiálu jsem dal do souvislosti s výpověďmi informátorů mého výzkumu. U nich jsem zjišťoval např. názory na aktuální stav soužití pardubických Romů s pardubickou majoritou. Dále jsem se zajímal o jejich osobní zkušenosti s pardubickými Romy a také o jejich hodnocení soužití v Pardubicích v porovnání s jinými regiony České republiky. Tyto výpovědi informátorů o soužití v Pardubicích v kontrastu s jejich názory na stav v jiných krajích budou podstatné pro další část práce, v níž se snažím analyzovat, nakolik jsou postoje mladé majoritní generace založeny na přímých osobních zkušenostech s Romy a nakolik jsou tyto postoje spíše utvářeny zprostředkovanými „zkušenostmi“. A také, nakolik se tyto postoje ve skutečnosti vztahují k Romům jakožto etnické skupině a nakolik spíše k Romům coby určité stigmatizované sociální skupině/třídě, která se potýká s problémy chudoby, sociálního vyloučení a diskriminace.

2.1 K demografii

Podle výsledků posledního Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 se přihlásilo k romské národnosti celkem 5135 občanů České republiky (Definitivní výsledky, 2011). V okrese Pardubice, kde dlouhodobě žijí všichni informátoři, u kterých jsem zjišťoval postoje k Romům, se pak k romské národnosti přihlásilo 68 občanů a v celém Pardubickém kraji to pak bylo 175 osob romské národnosti (Definitivní výsledky, 2011). V samotné obci Pardubice potom podle výsledků posledního sčítání žije téměř 91 tisíc obyvatel (tamtéž).

Dle těchto výsledků by se mohlo zdát, že jsem po informátorech požadoval názory a informace o kvalitě soužití se skupinou občanů, se kterou by v podstatě jen velmi těžko mohli mít nějaké přímé osobní zkušenosti, natož aby o ní mohli vynášet nějaké dalekosáhlé soudy. Reálná situace je však poněkud jiná. Klíčová (2006) v této souvislosti hovoří o „zdánlivém identifikačním paradoxu.“

„Přestože podle expertních odhadů v České republice žije kolem 250 tisíc Romů, tak se při posledních dvou sčítáních lidu, bytů a domů (1991, 2001) přihlásilo k romské národnosti „pouze“ 32 tisíc, resp. 12 tisíc osob“ (Klíčová, 2006, s. 221).

Respektive tedy „pouze“ 5135 osob při posledním sčítání lidu v roce 2011.

Na omezené možnosti sčítání národnostních/etnických menšin, resp. na určování národnosti na etnickém základě, což je typické pro naše území, upozorňuje řada autorů zabývajících se „romskou“ problematikou např. (Kalibová, 1999; Moravec, 2006; Jankových, 2012). Jednou z prvních a základních překážek při pokusu o nějaké přesnější určení počtu příslušníků určitého etnika, v našem případě tedy Romů, je patrně celková teoretická nejednotnost a nevyjasněnost základních pojmů, se kterými se zde pracuje. Tedy, kdo je to Rom, co je národ, co je etnicita (Kalibová, 1999, s. 94).

Za silně zkreslenými výsledky sčítání může stát také fakt, že ne všichni v sobě nosíme pouze jednu intersubjektivní identitu např. tu romskou (Klíčová, 2006). Tato pluralita identit se může ve chvílích, kdy si má člověk zvolit pouze jednu¹⁵ z nich projevit tím, že si vybere zrovna tu, která (pro někoho) nekoreluje s jeho pleťovým pigmentem či přízvukem řeči.

„[L]ogika sčítání lidu velí, že všichni sociální aktéři musí být zařaditelní do kategorií (etnických, rasových, náboženských), že každý má v takové imaginární struktuře svoje místo, jedno jediné, které je zcela zřejmé. (...) Taková logika nepočítá s proměnlivými identitami, s multiidentitami či transnacionálními identitami“ (Anderson, 1991, s. 166 in Klíčová, 2006, s. 226).

Je tudíž nutné brát v potaz, že národnostní a etnické kategorie jsou „sociálním konstruktem bez jasně definovaných hranic“ (tamtéž).

Je třeba také respektovat, že v souladu s mezinárodními lidsko-právními pakty je v naší zemi zjišťování národnostní/etnické skladby obyvatelstva založeno na subjektivním vědomí příslušnosti občanů k určitému národu či etnické skupině. Tudíž jako Rom je při

---

¹⁵ Při sčítání lidu je možno uvést více národností, např. českou a romskou, tuto možnost při posledním sčítání (2011) využilo 7026 českých Romů (Definitivní výsledky, 2011). Je na místě se domnívat, že mnoho občanů, kteří by se bývali rádi deklarovali jako Češi i jako Romové o této možnosti jednoduše netušili.

sčítání lidu evidován pouze ten občan, který se jako Rom sám deklaruje (Kalibová, 1999, s. 91).

Tyto a patrně mnohé další faktory, tak sehrávají svoji roli v „problematických“ výsledcích sčítání národnostních/etnických menšin. Nevíme, kolik přesně žije v České republice či v Pardubicích Romů. Jednoduše proto, že se pokoušíme sečíst něco, co je nesčítatelné. Určité části české většiny, která se domnívá, že přesně ví, „kolik cikánů tu máme“, může připadat takový závěr překvapivý. Z teoretického hlediska je však potřeba zdůraznit, že:

„Je zcela nepatřičné interpretovat tento výsledek (sčítání lidu pozn. J.T.) jako nějaký nedostatek respondentů, o kterých jakoby přece jinak dobře víme, že jsou Romové. Také tvrzení, že všichni ti čeští Romové jsou si své romské národnosti dobře vědomi, ale mají nějaký zvláštní důvod nehlásit se k ní veřejně, například mají strach z možného zneužití takového údaje, je pouhou domněnkou. (...) Faktem zůstává, že důvody, proč se většina lidí, které jejich okolí považuje za Romy, nepřihlásila při sčítání lidu k romské národnosti, dostatečně neznáme“ (Moravec, 2006, s. 15-16).

K tomu pouze dodám, že po zjištění, jaké postoje zaujímají lidé z majority k těm, které sami považují za Romy, bych si osobně být Romem, ať už si pod tím kdokoliv představuje cokoli, našel mnoho důvodů proč se ke svému romství nijak nehlásit.

Mimo oficiálních statistik ovšem existují také více či méně seriózní neoficiální odhady pravděpodobného počtu Romů žijících v České republice. Podobné odhady se spoustou dalších rozborů „romské“ problematiky se ve zvýšené míře objeví pokaždé, když dojde k nějakému „zviditelnění“ Romů. Nejčastěji se pak tyto odhady objevují v masmédiích (Kalibová, 1999, s. 98-99).

Nicméně např. podle hrubých odhadů magistrátu města Pardubice, žije v tomto městě kolem 1100 Romů (Stoeva, 2012, s. 16). Ve Zprávě o situaci romské menšiny v krajích (2010) se pak uvádí, že „[v] Pardubickém kraji žije odhadem cca 11 900 Romů, přičemž více než polovina z nich se potýká se sociální exkluzí“ (Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, 2011, s. 175).

2.2 Postoje k soužití Romů a majority v Pardubicích

Jako první je potřeba uvést, že *všichni* informátoři, se kterými jsem se setkal, a ptal se jich na Romy, se shodli v tom, že vtahy mezi Romy a majoritou či soužití s Romy jsou: „*Nó (3s.) špatný. Já si, já jsem říkala, že prostě se nemusíme navzájem*“ (prodavačka, 24 let,

Pardubice 28.11.2012). Nebo také: „*Myslím, že po posledních konfliktech na Šluknovsku jsou velice ochablí, nebo ochlazené, jako*“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012) atd.

Důvody, proč tomu tak podle informátorů je, se budu zabývat později. Z tohoto primárního názorového kontextu bych však chtěl poukázat na z mého pohledu zajímavý paradox vztahující se k terénu. Ten vyplynul na povrch v momentě, kdy jsem se zajímal o názory informátorů na stav soužití Romů a majority právě v místě, kde prožili celý život, tedy v Pardubicích. V této lokální souvislosti již nebyly názory a informace, které mi informátoři sdělili, tak beznadějně negativní, jako tomu bylo v případě globálního hodnocení Romů a jejich vztahu s majoritou. Sjednocujícím prvkem názorů informátorů na situaci kolem Romů v Pardubicích, se v různých variacích stalo přídavné jméno „klidný“.

„*Myslím si, že Pardubice a nevím, je třeba relativně možný, že to maj takhle třeba i v Hradci, že to je třeba jakoby Východní Čechy z velký části ty větší města, jo. Nebo tady ta lokalita, prostě Chrudim, Pardubice, Hradec a třeba okolí, že si myslím, že tady nejsou takový problémy většiny s tou menšinou*“ (VŠ student, 24 let, Pardubice 25.11.2012).

„*Tady v Pardubicích si myslím, že to je v tuhle tu chvíli docela vyklidněný. Říkám to jenom ze svého pohledu, protože mně se nic neděje, o ničem neslyším. Neslyším, že by někde někdo provokoval*“ (VŠ student, 22 let, NZ¹⁶, Pardubice 5.1.2013).

Příčinu tohoto stavu viděli informátoři nejčastěji v tom, že dle jejich mínění žije v Pardubicích oproti jiným částem republiky podstatně méně Romů. Velmi často se potom objevovaly inklinace ke smýšlení typu „čím více jich někde je, tím větší problémy se v dané lokalitě logicky budou vyskytovat.“

J.T.: „*A čím myslíš, že to je, že tady je to takhle v klidu?*“

Informátor: „*Že jich je, já si myslím, že jich je tady málo (3s.). Protože tady to je opravdu, opravdu menšina s velkým M.*“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

J.T.: „*A napadá tě, kde by to mohlo bejt třeba lepší (soužití s Romy)?*“

Informátorka: „*Hmm, ne.*“

J.T.: „*A kde by to mohlo bejt horší, tě taky nenapadne?*“

Informátorka: *(přemýšlí)* „*Nn..ne... já nevím, kde je víc Cikánů nebo ne (smích).*“

¹⁶ Velmi mě zajímalo, jakou roli sehrávají při utváření postojů informátorů přímé zkušenosti s Romy. Zajímalo mne také, nakolik se budou lišit postoje informátorů s negativními zkušenostmi s Romy od postojů informátorů, kteří žádné významné negativní zkušenosti s Romy nikdy nečinili. Rozsah této práce mi však neumožňuje detailněji probírat a popisovat zkušenosti s Romy u každého informátora. Aby bylo i přesto možné udělat si obrázek o tom, nakolik se postoje informátorů s negativními zkušenostmi liší od postojů informátorů bez zkušeností, uvádím v celé práci za věkem zkratku NZ (negativní zkušenosti) u těch informátorů, kteří je s Romy někdy učinili. U informátorů bez významnějších negativních zkušeností tuto zkratku neuvádím.

J.T.: „*A ty myslíš, že tam, kde je jich víc, tam to bude horší?*“

Informátorka: *(smích)* „*Nó, myslím si, že jo.*“

J.T.: „*Proč myslíš?*“

Informátorka: „*Já nevím, tak jako nějaká moje dedukce, prostě tam, kde je víc Cikánů, tak tam asi ti lidi se proti nim budou víc bouřit, že jo, jako*“ (prodavačka, 23 let, Pardubice 28.11.2012).

V jednom výše citovaném rozhovoru informátor pocitově zahrnul do „klidnější lokality“ významnou část východočeského regionu. Lze se domnívat, že tento informátor nejspíš není nějak výrazně obeznámen se sociálně vyloučenými romskými lokalitami např. ve Svitavách nebo v Hradci Králové, přestože takové jsou (GAC, 2006) a minimálně lokální média o nich nejspíše informovala. Patrně se jim však nedostalo tolik „pozornosti“, jako tomu bylo v případě „ghett“ a nepokojů v severních Čechách na přelomu let 2011 a 2012.

Toto byl další sjednocující prvek výpovědí o situaci v Pardubicích, kde jestliže není rovnou charakterizována alespoň jako „klidná“, tak jinde je to dle mínění informátorů „*jedině horší, že v určitejch oblastech je to horší*“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2012). Tyto oblasti se pak nejčastěji nacházejí „na severu“ nebo je to „ten Varnsdorf“, či „ten Šluknovskej výběžek“. Konkrétněji tedy:

„*Je to hlavně ten severozápad Čech, jo. Litvínovsko, Mostecko, Děčínsko, Ústí nad Labem, tam je to prostě špatný.*“ (operátor, 24 let, NZ, Pardubice 14.1.2013)

Příčinu této dichotomie, klidné Pardubice kontra rušný sever, lze z velké části opět hledat v silně medializovaných občanských nepokojích v Ústeckém kraji z let 2011 a 2012. Také pocity informátorů, že někde jinde se něco děje a někdo tam provokuje a celkově je to tam neklidné, jako opak ke klidným Pardubicím, jsou nejspíš, z velké části také ovlivněny touto mediální kauzou. K podobným zjištěním došel Toušek (2012) v Kvalitativní analýze pocitu bezpečí občanů města Pardubic.

„Město Pardubice je vnímáno jako klidné a spořádané město „rodinného typu“, ve kterém se víceméně „všichni znají“, bez výraznějších společenských problémů, oproti, jak bylo několikrát respondenty zdůrazněno, např. městům ležícím na severu Čech“ (Toušek, 2012, s. 8).

I zde autor dodává, že zůstává otázkou, nakolik byly tyto pocity respondentů ovlivněny, v té době ještě velmi žhavými nepokoji na Šluknovsku (tamtéž).

Ovšem ne všechny zkušenosti a postoje jsou zprostředkovány a utvářeny pouze mediálně. Názorně to ukazuje následující výrok informátora, který jako dítě v Pardubicích

učinil s Romy nejednu negativní zkušenost. Silně na něj zapůsobila také osobní návštěva severočeského Mostu.

„Já v tom Mostě několikrát byl, bydlet bych tam nechtěl. Jo, to je docela pecka to město a nejenom tenhle ten Chánov, jako. Tam je to celý takový docela špatný“ (operátor, 24 let, NZ, Pardubice 14.1.2013).

Je tedy potřeba dodat, že na tomto názoru lze v současné době, bez ohledu na mediální masáž „Šluknovem“ a jí podobných, najít také kus pravdy. Problematickým ovšem zůstává fakt, že většina lidí, mladé bohužel nijak nevyjímaje, příčinu tohoto stavu vidí primárně v „nepřízpůsobivých“ tzn. v Romech a ne v nezaměstnanosti a celkové sociálně-ekonomické stagnaci určité části české společnosti (Keller, 2011).

2.3 Sociálně vyloučené lokality v Pardubicích

I přes relativně smírlivé (minimálně ve srovnání se severem) prvotní hodnocení soužití Romů a majority v Pardubicích vyplynulo při detailnějším zjišťování na povrch, že ani v tomto městě „rodinného typu“, to „s nimi“ není dle mínění informátorů tak docela idylické, jak by se na první pohled mohlo zdát. Rozhovory se v této otázce ovšem většinou nestáčely ke zkušenostem a výpovědím o jednotlivcích, nýbrž přímo k několika konkrétním celým městským oblastem, v nichž podle mínění informátorů žijí převážně právě „nepřízpůsobiví“ Romové. Ve většině případů se pak jednalo o sídliště Dukla. Občas také padla zmínka o Husově ulici, která se nachází na opačné straně města. Je potřeba uvést, že výpovědi informátorů se v této souvislosti do značné míry shodovaly s tzv. Gabalovou analýzou (GAC, 2006), ale i s dalším dostupným analytickým materiálem, který je zaměřen na monitoring sociálně vyloučených lokalit na území Pardubic.

Podle těchto materiálů, existuje v tomto městě skutečně tři až pět sociálně vyloučených lokalit, které jsou z velké části obývány právě Romy. „Nejznámější“ jsou potom ubytovna pro neplatiče v ulici Češkova 1240 (na sídlišti Dukla) a objekt v ulici Husova 1116 – 1119. Třetí lokalitou je dvoupatrový činžovní dům v soukromém vlastnictví v ulici V Ráji, který se nachází rovněž na sídlišti Dukla, dva bloky od ubytovny v Češkově ulici (Stoeva, 2012, s. 16-19).

V případě obou lokalit na Dukle se tedy jedná o jednotlivé činžovní domy, které se nacházejí prakticky přímo v centru města, v husté okolní zástavbě obývané sociálně nevyločenými. V Husově ulici se pak jedná o dva domy se čtyřmi vchody a dvorem, který je ze dvou stran oddělen od ostatní zástavby vysokou zdí, za níž se na jedné straně nachází

sběrným dvůr (Stoeva, 2012, s. 16-19). Podle Gabalovy (GAC, 2006) definice sociálně vyloučené romské lokality splňují jedno či více kritérií, v určitém úhlu pohledu, skutečně všechny tři tyto lokality.

„Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučeni. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“ apod.), tak fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni“ (GAC, 2006, s. 10).

Troufám si tvrdit, že v případě Pardubic jsou to spíše ony symbolické hranice a městské legendy, které vyčleňují tyto oblasti a jejich obyvatele a vytváří tak z těchto lokalit v očích pardubických ne-Romů nebezpečná cikánská ghetta.

„Když potkáš jednoho, tak to je v pohodě, že jo. Záleží taky, kde jsou, jestli je potkáš ve městě nebo právě na té čtvrti, kde oni právě maj ty svoje ghetta“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).

Ty se pak v jejich představách, jak tomu bylo například u informátorů mého výzkumu, dokážou ze dvou domů (Češkova a v Ráji) rozrůst na celou nebezpečnou městskou čtvrť.

J.T.: „A jak myslíš, že je to s nima (s Romy) tady v Pardubicích?“

Informátor: „Nepůjdeš se projít na Duklu, jo. Nepůjdeš si tam udělat rodinný výlet“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).

Zde musím dodat, že jelikož sám v Pardubicích žiji od narození, tak vím, že v určitých částech sídliště Dukla je koncentrace Romů oproti jiným městským částem nejspíš skutečně vyšší. Avšak zdaleka ne všichni žijí jen v lokalitách, které jsou považovány za sociálně vyloučené a potenciálně nebezpečné, a určitě ne všichni Romové žijící na Dukle nebo v Pardubicích se potýkají se sociálními nebo ekonomickými problémy. Leč pověst těchto lokalit, ať podložená fakty či vykonstruovaná se automaticky vztahuje na všechny Romy a může mít dokonce i přesah sídliště Dukla.

„Protože vím, že spousta skupinek, který kdysi dávno bydlely na Dukle, už se teďka jakoby nějakým způsobem pohybují okolo našeho baráku, nevím proč, nevím proč. Jestli se tam někdo nově přistěhoval, já už fakt nemám jakoby přehled, takže jestli tam je nějaká nová rodina a oni choděj za ní, tak fakt nevím, jako.“

J.T.: „A jsou tam jakoby nějaký problémy u vás v baráku?“

Informátor: *(přemýšlí)* „*Tak asi ani né, ted' je docela vyklidněný období, protože nejsou mrazy, takže tam nejsou bezdomovci, že jo. (4s.) Je to celkem v klidu*“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

Je velice nepravděpodobné, že by se v tomto případě skutečně jednalo o rodinu či jednotlivce, kteří by se přestěhovali z ubytovny v Češkově ulici, která byla zřízena za účelem

(...) „ubytování dlužníků města na nájemném a jako bytová náhrada pro případy, kdy soud rozhodne o povinnosti města poskytnout dlužníkovi po jeho vystěhování z obecního bytu bytovou náhradu“ (Stoeva, 2012, s. 18).

Tedy jako ubytování pro sociálně nejslabší občany města. Moravec (2006, s. 36) k tomu dodává, že je pro takového člověka s příjmem na hranici životního minima, který už navíc jednou o standardní bydlení přišel, v podstatě nemožné, aby se za této situace, navíc s cejchem nepřizpůsobivého neplatiče, dostal zpět do nájemního bytu. Informátor, tak s největší pravděpodobností potkal v domě nebo jeho okolí skupinu lidí, které identifikoval jako „cikány“. Tito lidé však nemuseli mít se sídlištěm Dukla nebo s tamní ubytovnou pro neplatiče nic společného. Jelikož jsou však tyto lokality považovány za potenciálně nebezpečné a většina tamních obyvatel jsou dle mínění ne-Romů „cikáni“, tak se preventivní ostražitost vztáhla i na tyto neznámé občany.

I takové důsledky tedy může mít podle Moravce (2006, s. 30-32) naprosto zhoubná praxe sestěhovávání (nejen¹⁷) sociálně a ekonomicky nejslabších občanů města (velmi často jsou to právě Romové) do jednotlivých čtvrtí či jak je tomu v Pardubicích do jednotlivých objektů. Pak už totiž fakticky nezáleží na tom, jestli je v takových lokalitách zvýšený výskyt „typických“ sociálně-patologických jevů, či není. Ani na tom, zda jsou tyto objekty zdevastované a prostorově segregované od ostatního ne-Romského obyvatelstva, nebo nejsou.

J.T.: „*A mohl bys mě říct nějaký tvoje zkušenosti s nima (s Romy)?*“

Informátor: „*Tak jelikož trávím většinu času v Pardubicích, tak jakoby sdružujou se na Dukle, tam já moc nepřijdu, tím pádem ehmm (3s.). Takhle, ale když už jsem na Dukle, tak mám trochu strach o svojí zadní pravou kapsu (smíchem). Zvlášť v podvečerních hodinách. Ale zase je to jenom proto, že (3s.), ať už je to servírovaný v médiích nebo prostě, no, kde jinde se o tom člověk dozví. Že prostě. (4s) Neříkám, že bilí lidi nekradou nebo to, ale tam se fakt člověk bojí o svůj...o svoje zdraví, protože, když potkáš skupinku čtyř snědejch lidí, tak (3s.) znejistiš. Jo, ale kdežto když potkáš skupinku čtyř normálních lidí, tak...“*

J.T.: „*Toho si ani nevšimneš.*“

Informátor: „*Jo*“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).

¹⁷ Autor připomíná, že mnozí se do těchto lokalit dostali neprávem a teprve tato místa z nich posléze udělala „nepřizpůsobivé“ neplatiče (tamtéž).

Z výše citované pasáže je patrné, jak se promítá majoritou často sdílený obraz sociálně vyloučených lokalit do postojů k „snědým lidem“ a naopak. A není přitom příliš nutné mít nějakou reálnou zkušenost s ní a „jejími snědými obyvateli“ stačí, když se o tom člověk dozví z médií. Vzhledem k současnému mediálnímu obrazu „nepřizpůsobivých“ občanů, tak dochází ke dvěma situacím.

Za prvé, o sociálně vyloučených enklávách se hovoří jako o místech výskytu „neplatičů“ a „nepřizpůsobivých občanů“, což často vede k tomu, že toto prostředí udělá neplatiče a nepřizpůsobivé občany z lidí, kteří se tomuto vývoji mohli vyhnout (Moravec, 2006, s. 31). A dále potom neplatiče a nepřizpůsobivé dělá v očích majority často i z těch Romů, kteří žádné ekonomické ani sociální problémy nemají, avšak touto situací se již stávají sociálně vylučovanými.

Za druhé pak dochází k tomu, že za této situace se ne-Romové začínají „*bát o svoje zdraví*“ v blízkosti Romů a v místech jejich bydlišť, takže se jim raději vyhýbají, čímž se opět vytvářejí sociálně vyloučené lokality (Hirt a Jakoubek, 2006).

3 XENOFOBIE – STRACH V PARDUBICÍCH

Jakožto rozený Pardubák bych chtěl nejprve uvést, že jsem v Pardubicích s Romy nikdy nezažil žádný problém. Alespoň tedy ne takový, který by svoji významností předčil to, co jsem zažil s jinými lidmi. Zde je ještě možná dobré dodat, že jsem ale také nikdy nebydlel v lokalitách, popisovaných v rozhovorech např. jako „horké zóny“ a nikdy jsem neměl (na rozdíl od některých informátorů) Romy za sousedy. Často jsem ovšem zmiňované „cikánské“ lokality v dřívější i dnešní době z různých důvodů navštívil a nikdy jsem zde nezažíval pocity strachu nebo ohrožení. Přiznám se, že mě ani nikdy nenapadlo chápat je vysloveně jako „cikánské“, přestože vím, že zde Romové žijí patrně více než v jiných městských částech.

Výpovědi některých informátorů pro mě proto byly vcelku překvapující. Zejména pak v oblasti jejich strachu z Romů a lokalit, kde bydlí ve větším počtu, tedy především na sídlišti Dukla. V zjištěních ohledně míry strachu z Romů se můj výzkum navíc do značné míry shoduje s výsledky dvou nedávných šetření kvantitativní (Toušek a Vepřková, 2009) a kvalitativní (Toušek, 2012) povahy, které v Pardubicích proběhly.

Xenofobie neboli „strach z cizích“ (Říčan, 2000, s. 70) je tedy zřejmě jednou z elementárních složek, která spoluutváří špatný vztah mezi českými Romy a českou majoritou. Nyní by leckdo mohl namítnout, že se v této souvislosti nejedná o nejhodněji použitý termín, vždyť čeští Romové jsou přece v Čechách doma. Ze symbolického hlediska však silně záleží na úhlu pohledu, jak je patrné z následujícího názoru.

„Protože, vem si, že oni mají prostě takovou skupinu, která je hodně nepropustná, že oni si mezi sebe skoro nikoho nepustěj a jestli jim tohle to právě nevyhovuje, takováhle jakoby když to řeknu, enkláva v našem státu, že oni maj stát ve státě v podstatě, tak jestli jim to nevyhovuje“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

Gabal (1999, s. 77-78 in Burjanek, 2001, s. 78) k tomu dodává, že „Romové – (...) navzdory dlouhodobému usídlení i českému občanství – představují v dnešních Čechách ty nejcizější cizince“. Xenofobie je proto dle mého názoru vhodným konceptem, pro uchopení pocitů strachu (nejen) mladých lidí, které tvoří nedílnou složku postojů majority k českým Romům. Skutečně jsem během rozhovorů nenabyl pocitu, že by Romové byli informátory bráni jako Češi, tedy jako symbolické „my“. Z rozhovorů naopak vyplynulo, že mladí lidé v přítomnosti Romů skutečně pociťují strach nebo jisté obavy, a že je vskutku vnímají jako něco cizího, nesrozumitelného a tím pádem i nebezpečného.

J.T.: „*Jakej máš pocit, když se octneš v blízkosti cikána nebo tý skupiny cikánů? Třeba na ulici nebo v krámě?*“

Informátor: „*Na ulici mám strach.*“

J.T.: „*Jo, myslíš, že by se tam něco mohlo stát?*“

Informátor: „*Ehm, tak já vždycky počítám, od nich, že by se něco mohlo stát*“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).

Toušek (2012, s. 11) v kvalitativní analýze pocitu bezpečí občanů Pardubic píše, že kriminalita a veřejný pořádek nejsou Pardubáky nijak zvláště akcentovaným tématem. Dodává však, že pokud dojde na reflexi kriminality, je „automaticky a stereotypně ztotožňována s některými skupinami obyvatel.“ Jedná se právě o Romy a v menší míře o bezdomovce. Tyto skupiny však nejsou v Pardubicích tolik „koncentrovány“, proto je zde míra kriminality, podle mínění informátorů nižší než v jiných městech (Toušek, 2012, s. 11). Svůj podíl na těchto postojích nejspíš mohou mít také již zmiňované lokality, které jsou z důvodu vyššího výskytu těchto osob vnímány jako potenciálně nebezpečné.

„Mezi tyto místa, ohledně kterých panovala jistá míra shody, patřily Tyršovy sady, **V Ráji/Češkova ulice**, Pardubice hlavní nádraží, **Husova ulice**, Bubeníkovy sady a okolí jezírka Bajkal“ (Toušek, 2012, s. 18; zvýrazněno J.T.).

Mimo přesvědčení o esenciální nebezpečnosti „cikánských“ lokalit, hrají v míře strachu z Romů svoji roli i další zajímavé faktory. Ukázalo se například, že bez ohledu na druh sociálního prostoru, je pro míru strachu z Romů často velmi podstatná jejich koncentrace.

J.T.: „*A jakej máš třeba pocit, když takhle potkáš cikána na ulici nebo v obchodáku?*“

Informátor: „*No, tak je rozdíl když potkáš jednoho, než když potkáš devět cikánů, že jo, to je samozřejmě rozdíl*“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

J.T.: „*A jakej máš pocit, když nějakýho cikána potkáš?*“

Informátorka: „*Jako samotn...Hele, mě třeba totiž vadí, jak se oni shlukují. Oni prostě jak tvořej takový ty party, tak mě začínaj připadat takový (3s.) nebezpečnější. Čím je jich víc, tak mě připadaj takový nepředvídatelnější. Ale třeba jednoho samotnýho cikána si nevšimnu, ten mě je prostě úplně ukradenej*“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2012).

Dále se jako důležité okolnosti míry strachu z Romů, ukázaly být denní doba a gender. Větší strach tedy obecně panuje v noci a z jedinců mužského pohlaví, toto navíc obecně platí ve zvýšené míře u žen (Toušek a Vepřková, 2009; Toušek, 2012).

„*Když kolem mě projde nebo mjíjím partu Cikánů, tak záleží na tom. Vidím prostě dvě ženský, jo, prostě třeba mámu nějakou starší, prostě její dceru a kolem děti, prostě samí holky. Když to řeknu*

blbě, tak sem rozhodně v tomhle tom (3s.), jo, že prostě mám menší strach. Naopak když vidím skupinu třech chlapů, tak tam znejistím“ (VŠ student, 24 let, Pardubice 25.11.2012).

„Jestli prostě jdu někde a vidím cikána (4s.), záleží taky jakej je čas, jaká je doba. Když to bude třeba ve dvě odpoledne, tak je mi to celkem jakoby jedno, ale když ho potkám ve dvě ráno, budu sám a budu třeba i lehce připitej, tak možná jakoby trošku, trošku zpozorním“ (SŠ student, 18 let, Pardubice 23.1.2013).

Toušek (2012) dochází k zajímavému zjištění, že lidé obecně nemají strach z toho, co není vidět. Nemají tedy strach z „kmotrů“ a mafiánů, kteří kradou velké objemy peněz a často se dopouštějí trestné činnosti, protože je lidé na ulici většinou nepotkávají. Avšak v momentě, kdy půjdou kolem „hloučku postávajících Romů nebo kolem bezdomovce spícího v parku na lavičce“, pak už budou mít strach o svoji „pravou zadní kapsu“, protože strach z kriminality je většinou „spojován s tzv. pouliční kriminalitou“ (Toušek, 2012, s. 15).

„Když vidím kupu cikánů, tak se bojím, že kdyby se o mě někdo otřel, tak si řeknu, jestli mi náhodou nevzal peněženku, ale fakt je ten, že to bych si řekl i u toho bělocha, ale naopak právě spíš je možný, že tady díky tomu tlaku tý většinový společnosti si jakoby prostě podvědomě hlídám víc prostě cennosti, jo, aniž bych chtěl, tak prostě když kolem mě projde skupina a třeba to můžou bejt vlastně tři malý cikáni“ (VŠ student, 24 let).

3.1 Etnizace chudoby

Otázkou ovšem zůstává, nakolik je pro členy majority znakem kriminality Romů („*signs of crime*“) (Toušek 2012) jejich etnická příslušnost, především tedy specifický pleťový pigment a nakolik spíše socioekonomický status určité části z nich a jeho často problematické projevy. Zdá se, že v xenofobních postojích majority figurují oba tyto činitele, které se patrně navzájem prolínají a ani jeden proto není možné opomíjet.

3.1.1 Etnické stigma

Jelikož se v české společnosti se sociálním vyloučením a chudobou potýkají z velké části právě Romové (Hirt a Jakoubek, 2006; Radostný, 2005) dochází mnohdy k tomu, že etnická specifika si majorita automaticky stereotypně spojuje s problematickými projevy, které chudoba a sociálního vyloučení často vytváří. Dochází tím k tzv. *etnizaci chudoby*.

Vliv specifické romské fyziognomie i dalších znaků romské etnicity jako je např. přízvuk a intonace řeči, používání (pro ne-Romy) obtížně srozumitelného etnolektu češtiny a zněj případně plynoucí omezená česká slovní zásoba, řeč těla, tak z mnohdy konfliktního „česko-romského“ soužití nemůžeme vyčleňovat. V našem etnicky stále poměrně

homogenním prostředí, totiž tyto znaky fungují jako *stigma*. Že si ne-Romové těchto etnických znaků všímají, bylo v této práci již patrné, vyplívá to také z následující výpovědi.

„Určitě to vnímám, když potkám nějakýho afričana, černocho, potkám ho na kampusu, tak hnedka automaticky upoutá tvoji pozornost. Nemůžu si toho nevšimnout, prostě moje vědomí, podvědomí, moje vnímavost mě na to upozorní. To samí prostě u cikánů. Z 90 až 95% potkávám vlastně bělochy. Může to bejt Němec, ale já si ho zařadím mezi Čechy, protože vypadá jako tady Pardubičák. A zase jsou cikáni, který jsou tak světlý, že si to o nich člověk neřekne“ (VŠ student, 24 let, Pardubice 25.11.2012).

Tato stigmatizace Romů jakožto „kmene, etnika či rasy (...) se šíří právě po těchto rodových liniích a rovnoměrně kontaminuje všechny členy, jež jsou nositeli těchto specifických znaků“ (Goffman, 2003, s. 12). Ve svém důsledku pak takový proces vede k tomu, že:

„Jedinec, který by mohl být v běžném společenském styku přijat zcela snadno, je nositelem charakteristického rysu, jenž se může vnutit do naší pozornosti a způsobit, že ti z nás, kteří se s ním setkají, se od něj odvrátí a že bude pominut nárok jiných jeho atributů na nás. Je nositelem stigmatu, nežádoucí odlišnosti od toho, co jsme očekávali“ (Goffman, 2003, s. 12-13).

Je zřejmé, že k tomu to odvracení se od Romů, dochází v české společnosti nepochybně právě na základě stigmatu specifického pigmentu pleti či specifických řečových a tělesných projevů, které se „odlišují od toho, co je očekáváno“ a jejichž nositele si již majorita zvykla stereotypně spojovat s tzv. „nepřízpůsobivostí“. Navíc se zdá, že k tomu to odvracení se, jež mnohdy přerůstá do specifických forem diskriminace a segregace bude patrně docházet i v budoucnosti, soudě dle některých výpovědí informátorů.

„Když vypíšeš inzerát, že hledáš někoho na tohle volný místo, přijdou ti tři uchazeči, jeden z toho je cikán, tak už máš prostě předsudky, když vejde do místnosti. Ty vole, můžu mu svěřit třeba auto, když bude řídit, můžu mu svěřit kasu, jo, můžu mu svěřit tuhle tu zodpovědnost? (...) A je jedno, jestli bude bílej, černej, růžovej, je to úplně ukradený, jo. Ale jde o to, aby byl správněj člověk na správným místě. (4s.) Ale samozřejmě jde o to, když bych zaměstnal prostě cikána a on mě potom zklamal, tak už bych nikdy žádnýho nezaměstnal, jo. To je další věc, kterou jakoby oni si kazej tu image“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

V případě Romů tedy není tak úplně pravda, že je jedno, jestli je „*bílej nebo černej*“. U „*bílého*“ totiž asociace typu „*co když mi ukradne auto či kasu*“ sama osobě automaticky nevznikne tak často, jako je tomu u etnicky stigmatizovaných Romů.

3.1.2 Sociální stigma

Přesto se však zdá, že v určitých případech, kdy Rom nebo skupina Romů dosáhne určitého stupně asimilace do majoritní společnosti a zní vyplývajícího socioekonomického

statusu, který je již ne-Romy obecně vnímán jako „normální“¹⁸, potom esenciální znaky romské etnicity, stojící sami o sobě, přestávají své nositele v očích mladých ne-Romů stigmatizovat jako „nepřizpůsobivé cikány“. Naproti tomu jestliže se „nepřizpůsobivé“ atributy, vyplývající z chudoby a sociálního vyloučení, vyskytují u etnického Čecha, je pak takový jedinec mnohdy identifikován buďto jako tzv. „bílý cikán“, jestliže se tuší, že tento jedinec má někde domov, pokud se to neví, je tento jedinec většinou označen za bezdomovce.

„[N]a druhou stranu, když uvidím prostě dobře oháknutýho cikána, kterej půjde proti mně, tak si ho ani nevšímnu. A je to zase o tom, když uvidím nějakýho prostě špatně oblečenýho bělocha, tak taky si prostě, jo, třeba...“

J.T.: „Máš větší strach?“

Informátor: „On to může bejt támhle nějakej docent z Univerzity Karlovy a já si řeknu, to je nějakej bezdomovec, kterej mě ukradne peněženku. Takže taky zase, taky se to přímo nedá říct, spíš jako, jak ten člověk na mě působí“ (VŠ student, 24 let, Pardubice 25.11.2012).

V této souvislosti jsou také zajímavé výsledky výzkumu, který prezentuje Jankových (2012). Toto výzkumné šetření se zaměřilo na „vliv etnicizace problémů spojených s romskými komunitami na vnímání Romů“ vysokoškolskými studenty¹⁹ (Jankových, 2012 s. 44-46). Jedním z výstupů potom bylo, že téměř 86% respondentů by vadilo mít za souseda Roma (tamtéž). Následně však měli respondenti volit mezi tím, zdali by raději měli za souseda asimilovaného Roma nebo „nepřizpůsobivého“ etnického Čecha. V takovém případě ovšem dalo „96% respondentů přednost sousedství s asimilovanými Romy“ (Jankových, s. 48-49; 51).

Etnicita tedy nemusí být vždy tím zásadním faktorem, kvůli kterému mají členové majority z Romů strach a kvůli čemu se proti nim vymezují. Často může jít právě o projevy chudoby a sociálního vyloučení, jakými jsou např. staré oblečení, zanedbaný vzhled, tělesný zápach, ngramotnost, případně i závislost na drogách nebo hracích automatech. Douglas (2001) tvrdí, že tyto „znaky „kriminality“ vyvolávají v lidech pocit nejistoty a úzkosti, protože jsou nemístné“ (in Toušek, 2012, s. 15).

„[N]arušují sociálně a kulturně konstruovanou představu pořádku a demaskují strukturální problémy současné pozdně moderní společnosti (chudoba, nezaměstnanost, sociální nerovnost, krize legitimity ekonomického přerozdělování apod.)“ (Toušek, 2012, s. 15-16).

¹⁸ Tedy v takových případech, kdy s romskou etnicitou nejdou na první pohled ruku v ruce „nepřizpůsobivé“ atributy vyplývající z chudoby a sociálního vyloučení.

¹⁹ „Výzkumným vzorkem bylo 153 vysokoškolských studentů prvního a třetího ročníku bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice“ (Jankových, 2012, s. 45).

„[K]dyž vidím prostě partu individuí, která mě přijde nebezpečná a je jedno jestli jsou bílí, černý, jestli jsou hnědý, jestli jsou žlutý, tak ehm, tam jsem víc na pozoru“ (SŠ student, 18 let, Pardubice 23.1.2013).

Tuto teorii o značném vlivu slabého socioekonomického statusu a jeho specifických projevů na negativní postoje (nejen) k Romům, podporují i následující zjištění kvantitativní povahy. Podle nich mají lidé v Pardubicích největší strach právě z Romů 49%, dále pak z opilců 33%, bezdomovců 23% a narkomanů 19% (Toušek a Vepřková, 2009, s. 17). Romové jakožto etnická skupina z tohoto „společenství původců strachu“ až nápadně vyčnívají.

Takové zjištění nám může částečně osvětlit, proč dochází k názorovému paradoxu, kdy na jedné straně jsou Pardubice z hlediska soužití s Romy i všeobecné míry kriminality vnímány jako klidné město, ale přesto zde stále panuje přesvědčení, že „cikáni“ páchají kriminalitu a „jejich“ území jsou nebezpečná (Toušek, 2012). Jestliže tedy zůstaneme u situace v Pardubicích, pak není bez zajímavosti, že o ulici Jana Palacha, která odděluje „cikánskou“ Duklu od centra města, mají někteří mladí lidé následující názor:

„Tak ono celej ten 17. Listopad je, jakoby za mostem (ul. Jana Palacha), je takovej (3s.) takovej svůj hodně, no. Tam maj ten **svůj svět**, tam se moc lidem nechce, no“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2013).

Mimo to, že tato ulice někdy může být také vnímaná více jako „cikánský“, a ne „lidský“ svět, je ovšem zajímavé zejména to, že oproti jiným městským částem je zde vyšší koncentrace heren a nonstop barů. Jestliže se podíváme, jaké mínění mají občané města o těchto provozovnách a jejich návštěvnících, možná potom začneme vidět problematiku strachu z „cikánské“ Dukly poněkud jinou optikou.

„Tam je taková ta jedna jejich²⁰ smradlavá herna, teď se tam koncentrujou takový pofiderní osobnosti (...) a teď tam prostě chodíš okolo takovejhle divnejch, fakt jako pofiderních bytostí, se kterýma se vůbec nechceš (3s.) jo, jako“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2012).

„Souhlas s tím, že do těch heren a nonstopů se stahuje sebranka, ale tam se nějaká sebranka stahovala vždycky a vždycky bude“ (muž, 36 let in Toušek, 2012, s. 12).

V těchto podnicích a jejich okolí se tedy koncentrují osoby, ze kterých mají „slušní“ obyvatelé města největší strach, tzn. alkoholici, narkomani, gambleři, tedy lidé obecně sociálně slabí, slovy některých obyvatel sebranka a pofiderní bytosti nebo také obecně nepřizpůsobiví. Jestliže se pak tyto podniky poněkud nešťastně nacházejí nedaleko ubytovny pro neplatiče (sociálně a ekonomicky nejslabší občany města), navíc ve čtvrti, která je

²⁰ Informátorka hovořila o herně, která se nachází v jiné městské části, ne na Dukle. Z rozhovoru, nebylo úplně zřejmé, zdali ono „jejich“ bylo vztaženo na tamější Romy či na všechny obyvatele té konkrétní čtvrti.

některými příslušníky majority celá chápaná jako „cikánská“, pak již nic nebrání tomu, aby všichni zdejší Romové byli chápáni jako sebranka a pofiderní bytosti a tudíž jako „nepřizpůsobiví“. Nelichotivá reputace těchto lokalit dále „kontaminuje“ přes stigma romské etnicity většinu ostatních Romů. Dochází tím k etnizaci atributů souvisejících s „nižší mírou sociálního přizpůsobení“ (Jankových, 2012, s. 46), která je mnohdy vedlejším produktem chudoby a sociálního vyloučení.

Za těchto okolností již tedy není tak zcela nepochopitelné, že (nejen) mladí lidé, mají (nejen) v Pardubicích instinktivní strach z Romů, přestože s nimi třeba nemají negativní zkušenosti. Lidé stojící na společenském žebříčku od nižší střední třídy směrem výš, totiž mají v první řadě strach z chudáků a jejich světa (se kterým nikdy zkušenost učinit nechtějí) a tedy i z velké části českých Romů. Prokletím té zbylé části, která s tímto světem nemá nic společného pak je, že díky specifické fyziognomii se tento strach a „ostražítost“ mnohdy rozšiřuje i na ně. V následující kapitole se pokusím ukázat, že v současném „česko-romském“ soužití ovšem již zdaleka nejde pouze o strach a ostražítost.

„Samotná xenofobie je dispozicí nikoliv chybou či chorobou. Avšak skutečně chorobným a nebezpečným strachem, patologickou obavou a nenávisť – xenoagresí se stane, následuje-li naplnění dalších tří kroků. Jednak, dostává-li vymezení „cizího“ (zřetelně) negativní konotaci, nenastává již jen my a oni, ale my kontra oni. Za druhé, zavládne-li generalizace na celé skupiny (Romové, Němci, sudetští Němci) jsou bez skrupulí oceňovány stejným způsobem. Odsud již není daleko ke kategoriím kolektivní viny a kolektivního trestu. Krokem třetím je ideologizace. Ideologií dostává negativní pud nejen oprávnění, ale i váhu (...) jakmile se překročí tato mez (...) začíná cesta do pekel“ (Gjurič, 1998, s. 42 in Burjanek, 2001, s. 75).

4 ANTICIGANISMUS V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

„Prokop Lupáč z Hlaváčova ve svém historickém kalendáři z roku 1584 psal, že v uvedeném roce se zemí potulovali Cikáni – zločinná, nečistá a zlodějská sebranka lidí.“ Ctibor Nečas

V této kapitole popíšu v rozhovorech opětovně zmiňované negativní předsudky, které si mladí lidé stereotypně spojují s Romy. Připomenou také, jak mladí lidé hodnotí současný stav soužití s Romy a představím jejich pohled na možné příčiny tohoto stavu. V souvislosti s těmito jejich názory, upozorním také na vzrůstající riziko ideologizace mnohdy problematického „česko-romského“ soužití. V návaznosti na to pak nastíním, jaký vliv může mít na reprodukci negativních předsudků k Romům současný mediální diskurs o „romské“ problematice.

4.1 Rasismus

Velmi složitou otázkou zůstává, zdali jsou mladí lidé nebo Češi obecně rasisté. V předešlé kapitole jsem psal o výskytu xenofobních tendencí (nejen) u mladých lidí, které jsou v české společnosti často namířeny právě proti Romům. „Od zjištěné xenofobie, je pak už jen krůček k rasismu“ (Burjanek, 2001, s. 75). Podobný názor sdílí i Frištenská (1999, s. 244) když říká, že „[x]enofobie je zcela jistě v chronologickém sledu předchůdcem a ve své kvalitě základem, jemuž rasismus tvoří ideologickou nadstavbu.“ K ideologizaci mnohdy problematického „česko-romského“ soužití dnes často dochází také, jak ukážu později v této kapitole. I přesto se domnívám, že *současná mladá generace obecně rasistická není*.

V kapitole č. 3 jsem již zmínil, že na časté xenofobní postoje majority, působí projev romské etnicity patrně provázaně s dalšími faktory, které *nejsou esenciálními atributy romství*. Jedná se především o specifické projevy chudoby a sociálního vyloučení určité části českých Romů. Ty si sice majorita stereotypně spojuje právě s „cikány“, přesto je nutné zdůraznit, že tyto jevy „procházejí napříč etnickými hranicemi“ (Eriksen, 2007). Stále tedy platí, že to, že jsou Romové „snědí“ nejspíš není jedinou příčinou majoritní averze vůči nim a možná, že často není ani tou nejpodstatnější.

Dále mě k tvrzení, že mladí lidé *obecně* nejsou rasističtí, vede moje dosavadní osobní zkušenost. Například na univerzitním kampusu, ale nejen zde, jsem se nikdy nesetkal s jakýmkoliv projevem averze vůči studentům jiné barvy pleti. Naopak, často potkávám etnicky „pestré“ páry a kamarádské skupiny studentů.²¹ Nemusí se nutně jednat pouze o

---

²¹ Teorie, že vyšší dosažené vzdělání stimuluje jedince k tolerantnějším postojům a pluralitnímu smýšlení, je dle výsledků mého výzkumu přinejmenším diskutabilní.

vysokoškolské studenty, tyto nekonfliktní vztahy jsem měl možnost pozorovat i u jedinců s učňovským vzděláním. Podobných příkladů, kdy s sebou odlišná etnicita nemusí přinášet žádné konflikty je v českém prostředí překvapivě mnoho a vyskytují se i ve vztahu mladých Romů a ne-Romů. Je však zajímavé, že právě v tomto vztahu jsou nejspíš tyto dobré příklady často vnímány jako výjimky potvrzující (negativní) pravidlo.

„A tak se na jedné straně setkáváme s výroky „bílých“ ve smyslu „kdyby byli všichni Romové jako náš Fero Horvát z provozu, nic bych proti nim neměl“, na druhé straně slyšíme výroky typu: „Pana Novotného okradl cikán, musíme si na ně dát pozor“ (Večerka, 1999, s. 440).

Myšlenka, že Češi *obecně* nejsou rasisté, ale „pouze“ zjištění xenofobové s často silnou averzí proti těm, *kteří sami identifikují jako „cikány“*, by mohl nasvědčovat i průběh první přímé volby prezidenta ČR. Někteří²² to sice nazývali projevem absolutní zoufalosti z české politické scény, faktem ovšem zůstává, že mezi favority na zvolení byli Čechy vyvoleni mimo jiné moravský Japonec Tomio Okamura, dále muž jenž si sám zvolil odlišnou barvu pleti Vladimír Franz a do třetice Karel Schwarzenberg, který je mnohými Čechy vnímán jako německo-rakousko-švýcarský aristokrat.²³ Na zajímavou trhlínu v této teorii o průběhu přímé volby prezidenta jakožto indikátoru české tolerantnosti upozorňuje Ujfaluši (2013).

„Skutečnou hrozbou pro tuto zemi a všechny myslící lidi (ať volili kohokoli) je spíše dominantní podprahové téma (...), které finálovou volbu jistě hodně ovlivnilo, totiž xenofobní instinkt „Zeman je náš a Schwarzenberg je cizák“ (Ujfaluši in Deníkreferendum.cz, 2013).

Než o instinkt šlo možná v tomto případě spíše o „chytré“ ideologické popostrčení Čechů k pocitům národní ukřivdění, které vzešlo z volebního týmu Miloše Zemana. To ovšem mohlo mít také za následek, vyjma zvolení Zemana prezidentem, posílení xenofobních tendencí v české společnosti minimálně pak vůči Němcům.

Také vnímat volební výsledek Tomia Okamury jako znak zvyšující se tolerantnosti české společnosti vůči odlišnostem je pravděpodobně problematické. Okamura sice je částečně etnický Japonec a faktem zůstává i to, že přes svoji japonskou fyziognomii získal od

---

²² „Za všechny jeden charakteristický titul z polského portálu Gazeta.pl: "Umělec Vladimír Franz prezidentem? Něco takového je možné jen v Česku"“ (Palata in iDnes.cz, 2013).

²³ U Vladimíra Franze a Karla Schwarzenberga stojí za zmínku, že oba měli údajně silnou podporu u mladých lidí především z městského prostředí. U Karla Schwarzenberga je takové zjištění o to zajímavější, že se již jedná o muže v pokročilém věku. Je tedy možné, že efektně provedená mediální propagace jeho volební kampaně, dokázala překlenout předsudky mladých lidí k seniorům. Jak uvidíme později, v jiných případech naopak může mediální tlak vytvořit úplně novou stigmatizovanou sociální skupinu.

Čechů velké množství hlasů. Podstatné ovšem je, jakou rétorikou k tomuto výsledku dospěl. „Nemohu si pomoci od představy, že chce být Čechem za každou cenu, ale jelikož jako Čech nemůže vypadat, tak se chytil těch nejxenofobnějších názorů, aby se „integroval““. Dodává k úspěchu, který Okamura u Čechu sklízí Golgo (in Deníkreferendum.cz, 2011). Jeho názor potvrzují i teze Hamáčka (2013):

„Okamura se zaštituje přímou demokracií (...) a zároveň zvedá řadu otázek jako je problematika menšin, migrantů a nezaměstnanosti, které mají velký potenciál a na které mnoho lidí slyší. Okamura také velmi dobře ví, jak tato témata uchopit, aby působil dostatečně odlišně, ale zároveň aby to nepřehnal a nebyl za příliš velkého radikála či extrémistu. (...) Přestože tyto skupiny stále tematizuje, dokola opakuje, že není žádný xenofob, rasista či homofob“ (Hamáček in Deníkreferendum.cz, 2013).

Ačkoli tedy „česká“ xenofobie všeho druhu patrně připravuje kyprou půdu pro uchycení rasismu a dalších ideologií, které kupčí s lidskou nenávisť vůči odlišnostem, musím také souhlasit se zajímavým pohledem, který na otázku ohledně českého rasismu prezentuje Berková (1998), ta říká, že:

„Pokud rasismem rozumíme apriorní zobecňující soud o jiné rase, pak věta Češi jsou rasisti je krystalickým příkladem rasismu, je to soud, který a priori paušálně připisuje české rase vlastnost a priori paušálně připisovat nějaké rase nějakou vlastnost“ (Berková, 1998, s. 5).

Jak komplikované může být hledání odpovědi na otázku ohledně případného českého rasismu, velmi dobře prezentuje také část rozhovoru s jednou informátorkou. U té jsem zjišťoval, jak by pravděpodobně reagoval její otec, kdyby si domů jako přítele přivedla Roma.

„Táta je rasista (4s.). Sice jsem to taky nepochopila, protože když jsme bydleli na Hůrkách²⁴, tak toho Petra Balogovýho táta (Rom), tak s tím se můj táta normálně znal a kamarádil a všechno. Ale jinak by mi řekl: „Jestli si domů přivedeš nějakýho cikána, tak tě vidědím a už tě v životě nechci vidět“ (důrazným hlasem). No ten je jako těžce proti nim, ale on je snad proti všem, takže je to jedno. On je jak proti černejm, tak proti úplně černejm jako černočům, tak proti pankáčům, tak proti normálním, on je úplně proti všemu jako.“

J.T.: „A vzal si za ženu Vietnamku (3s.) teda Mongolku?“

Informátorka: „Ano“ (VŠ studentka, 21 let, NZ, Pardubice 26.2.2013).

Podobně rozporuplné emoce vyvolává také sebeobhajoba dalšího informátora. Ten se nejprve tvrdě vymezoval proti „cikánům“ a jejich „neoprávněnému čerpání benefitů našeho státu“ až si po chvíli patrně uvědomil, že již překročil určitou mez, a proto si musel rychle připomenout, že on přece není rasista, ale...

²⁴ V souvislosti s etikou výzkumu jsem zaměnil městskou část, kterou informátorka uvedla za jinou pardubickou lokalitu. Také jméno kamaráda, s jehož otcem se otec informátorky přátelil, je změněno.

(...) „jako já nejsem žádnéj (3s.), mě je jedno jestli je člověk žlutěj, modrej, Jedy²⁵, pes, kočka, aléé musí se chovat hlavně prostě slušně a musí dodržovat nějaký pravidla, který jsou nastolený. Je mi jedno...“

J.T.: „A to si myslíš, že u nich (u Romů) ve většině případů, to zatím asi není takhle?“

Informátor: „Tak“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2013).

Ono příslovečné ale, které bylo tak často doplňováno za podobné sebeobhajoby v souvislosti s latentním rasismem, tak možná nejlépe vystihuje defekt v jinak *obecně* spíše tolerantních postojích mladé majoritní generace k etnickým odlišnostem. Spíše než rasismus se pro vystižení mnohdy komplikovaného vztahu majority k českým Romům proto začíná v sociálních vědách používat označení *anticiganismus*. Ten by se potom mohl definovat jako *zakořeněný, negativně předsudečný přístup značné části ne-Romů k těm, které oni sami, nejen na základě specifické fyziognomie, identifikují jako Romy či spíše „cikány“*.

4.2 Etnocentrické předsudky

Vztahy mezi českými Romy a českými ne-Romy²⁶ jsou tedy obecně²⁷ velmi špatné. Usuzuji tak ze své osobní celoživotní zkušenosti ne-Roma, který má oči a uši, z výsledků rozhovorů s dalšími mladými ne-Romy, ze současného mediálního diskursu o romské problematice a také z výstupů nesčetných kvantitativních šetření a odborné literatury na téma „česko-romské“ soužití. Tvrzení, že tyto vztahy jsou obecně nedobré snad ani netřeba podkládat těmito „tvrdými daty“. Možná pouze postačí, aby každý Rom i ne-Rom na tomto místě zapátral ve svých zkušenostech a vzpomínkách případně i ve svém svědomí a patrně dojde k podobnému závěru jako já.

Jestliže by to někomu přece jen nestačilo pak například dle výzkumného šetření STEM TRENDY (2013, s. 1) „[p]řibližně dva ze tří občanů vyjadřují odmítavý vztah k romskému etniku (69 %).“ Tato situace je napříč věkovým spektrem zřejmě poměrně konstantní. Podle květnového výzkumu²⁸ společnosti SCIO (2013, s. 2) se „[t]řetina žáků (...) otevřeně vymezuje vůči Romům.“ Anticiganismus a jeho projevy se tedy velmi silně rozmáhají také u nejmladších ne-Romů, jak dokazují i další výsledky téhož šetření.

²⁵ Jedná se o postavu z filmu Hvězdné války.

²⁶ Jsem si vědom toho, že toto velmi zjednodušené dělení na dvě „homogenní“ skupiny je z hlediska teorie ošemetné. Avšak tato práce se zabývá majoritními postoji k Romům a zde toto přímočaré dělení, jak v této kapitole ukážu, často existuje.

²⁷ Je nutné si opět připomenout, že nepochybně „existují a vždycky existovaly, také velmi přátelské vztahy mezi jednotlivci a skupinami“ (Řičan, 2000, s. 65).

²⁸ „Výzkum probíhal od podzimu 2012 do jara 2013 na 39 školách po celé České republice (s výjimkou Prahy). Zapojilo se 1.744 žáků 6. a 9. Ročníků základních škol. Výzkum měl podobu dotazníkového šetření o dvou kolech“ (SCIO, 2013, s. 2).

„Větu „Kdyby u nás byl **pochod proti Romům**, tak...“ doplnilo **40 %** žákův tom smyslu, že **by se k němu přidali** či by ho podpořili. (...) Větu „Nikdy bych se nekamarádil s...“ doplnilo **32 % žáků** tak, že by se **nikdy nekamarádili s Romem**“ (SCIO, 2013, s. 2).

Nečas (1991) píše, že „[v] českých zemích je tenze mezi Romy a majoritou vystopovatelná přibližně od 16. Století“ (in Burjanek, 2001, s. 74). Dnes již patrně není příliš důležité, „kdo s tím začal“, zdali „historičtí“ Romové svými drobnými krádežemi a obelháváním „Čechů“ příběhy o kajících náboženských poutnících, z nichž jim plynul materiální prospěch či zda „historická majorita“ svými tendencemi svalovat všechnu vinu světa právě na Romy (Nečas, 2002). Je však dobré si uvědomit, že nutnost převzít historickou i politickou odpovědnost za tento stav nese na svých bedrech v podstatě majoritní společnost, „nikoliv romská menšina, jejíž schopnost účinné konstruktivní akce je zatím minimální“ (Říčan, 2000, s. 66).

Přestože je tedy vedlejší, kdo koho první „nakopl“, tak v dnešní době budou muset první gesta fair play přijít právě ze strany majority jakožto „staršího bratra“, a to jak na úrovni institucí, tak zejména na personální úrovni. Samozřejmě za nezbytného opětování z romské strany. Pokud se ovšem podíváme, jak si často konfliktní soužití dnes vysvětlují právě ti, z jejichž strany by měly přicházet první gesta smíru, tedy mladí ne-Romové, zjistíme, že potírání anticiganismu v české společnosti nebude vůbec jednoduché.

J.T.: „*Jakej bys řekl, že je takovej všeobecnej postoj český většiny k cikánům?*“

Informátor: „*Hm dost špatnej, alé otázka je ehm (5s.), kde je ten důvod nebo co to způsobilo, jestli jsme to způsobili **my**, jakožto netolerantní anebo **oni**, jakožto ne...nepřizpůsobivý (smíchem) naší kultuře, našim zvykům, našim zákonům*“ (SŠ student, 18 let, Pardubice 23.1.2013).

4.2.1 Etnocentrismus

Eriksen (2007, s. 142) trefně připomíná, že „[n]a počátku bylo možná slovo, ale ještě dříve zde byli „my“ a „oni““. Na jiném místě dodává, že „[j]akákoliv identita a jakékoliv společenství předpokládá kontrast *vůči těm druhým*“ (Eriksen, 2007, s. 17). Ve vztahu ne-Romů a Romů tedy také zjevně dochází k vytyčení symbolických hranic „my“ a „oni“. Informátoři vyjadřovali tyto hranice v rozhovorech různě např. „Češi“–„cikáni“, „bílí“–„černí“, „přizpůsobiví“–„nepřizpůsobiví“ avšak tendence vyjadřovat tyto hranice vykazovali *všichni* informátoři.

„Ono *my*, znamená například Francouzi, Švédové, Němci (...). Ovšem *my* jsme odlišní od *oni*, (...) *my* jsme totiž „praví“ Francouzi, Němci či Britové. „Pravost“ se pozná podle původu a délky usazení. *Oni* jsou odlišní a *ne my*“ (Hobsbawm, 1992, s. 6 in Burjanek, 2001, s. 74).

Jak mimo jiné může být v českém prostředí také chápána ona „pravost“, tedy privilegium náležet k „my“ a tím i právo vymezovat se proti „oni“, ukazuje výpověď jednoho informátora, který tuto „pravost“ odvozuje nejen od délky usazení na českém území, ale také na základě etnické příslušnosti.

*„[T]ak jak je (Romy) bere česká většina jakoby rasová, nemyslím česká jako národnostní, ale jako rasová většina, **takže bílý Češi**, když to tak blbě řeknu, přímo jakoby s českýma kořenama, já nevím třeba dvě generace aspoň (2s.). No, což by vlastně sedělo, jakoby generace co maj rodiče a prarodiče co zažili komunismus a druhou světovou válku, to si myslím, že asi nejlíp sedí na to, kdo je Čech (poslední slova smíchem)“ (VŠ student, 24 let, Pardubice 25.11.2012).*

Zdá se tedy, že další podstatnou složkou, která také utváří anticiganismus je majoritní etnocentrismus. Říčan (2000, s. 70) dodává, že nejen xenofobie je to, co vytváří z Romů v očích majority psance, protože o strach často nemusí jít nebo nemusí být vždy tím podstatným v tomto často konfliktním vztahu. „Etnocentrista se chová, jako kdyby jeho národ byl lepší než jiný, jako kdyby jeho vlastní kultura a životní styl byly jediné přirozené a správné a proto nadřazené všem ostatním“ (Říčan, 2000, s. 70).

Z rozhovorů vyplynulo, že k tomuto smýšlení mají mladí lidé v souvislosti s Romy mnohdy skutečně silné sklony.

*„[C]elkově to jejich chování je...je (5s.), v rámci **naší kultury**, našich zvyklostí, pro mě třeba neakceptovatelný v **drtivý většině**, **neříkám všichni**. Ale v drtivý většině se chovaj ehm (3s.) neakceptovatelně, jakoby k mejm, nebo k mejm, v mým prostě vnímání, v mým úhlu pohledu“ (prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).*

Nedochází tedy pouze k vytyčování a vnímání ostré hranice mezi „my“ a „oni“. Projevuje se zde již smýšlení, že „my“ jsme přizpůsobení „naší správné kultuře“ oproti „oni“, kteří se „svoji špatnou kulturou“ nechtějí a vlastně ani nemohou přizpůsobit té „naší správné“. Vlivem anticiganismu, tak dostává „vymezení „cizího“ (zřetelně) negativní konotaci“ (Gjurič, 1998, s. 42 in Burjanek, 2001, s. 75).

4.2.2 Generalizace

Velkým nebezpečím, které z výroku posledně citovaného informátora vyvstává, je generalizace „neakceptovatelnosti cikánů“ na celou imaginární skupinu. Zde je nutné uvést, že některé otázky, nad kterými se informátoři v rozhovorech zamýšleli, byly čistě obecné a vztahovaly se k Romům jakožto abstraktnímu obrazu (simulakru). Znamená to, že některé výpovědi informátorů o „cikánech“ jako simulakru nemusejí mít nic společného s reálnými pozitivními či negativními zkušenostmi nebo vztahy s Romy (Jankových, 2012, s. 47). Takovou situaci názorně prezentuje část rozhovoru s jednou informátorkou, která se o

Romech vyjadřuje velmi rozdílně právě podle toho, zdali mluví o majoritní abstrakci nebo o reálných jedincích.

*„Já ještě když jsem bydlela na Drážce²⁹, tak já jsem měla jako Roma kamaráda a ten si myslím, že nás vnímal úplně stejně jako my jeho, jako prostě **normálního** člověka, jakože my jsme se nějak ne...nějak jsme se ne...to, no prostě úplně normálně, jakože si myslím rovnej k rovnému (...)*“

J.T.: *„A jakej ty máš na ně (Romy) názor?“*

*„Upřímně jsou mě úplně volný, když zrovna neobtěžujou nějak mě, nebo mě nějak jakoby netýraj, nebo psychicky neo...ne...ne, já nevím co, tak jsou mi volný prostě. Akorát mě pak zaráží, že když on (její přítel) prostě jde žádat o sociální jakoby pomoc, tak má smůlu, jsou na něj nepříjemný a pomalu mu neřeknou, co má dělat, ale když vidí, že tam jde **černý občan**, tak prostě najednou všechno v pořádku a věnujou se mu a jsou na něj milý, jak kdyby já nevím co. (...) Oni můžou všechno, jim (Romům) dás všechno, ale prostě pak když jde člověk jakoby, kterej je **normální** a potřebuje taky (dávky), tak jsou k němu docela lhostejný“ (VŠ studentka, 21 let, NZ, Pardubice 26.2.2013).*

Je zde patrné, jak rozdílně pracuje se slovem normální. Jestliže mluví o kamarádovi z dětství, nemůže ani najít vhodná slova pro vyjádření případných konfliktů, které by byly založeny na jeho etnické odlišnosti a romského kamaráda částečně zahrnuje do symbolického „my“. V případě, kdy hovoří pouze o Romech jako simulakru, informátorka automaticky přejde na běžně sdílené proti-romské předsudky, v nichž „černí občané“ zneužívají sociální dávky a jsou zvýhodněni, kdežto „normální lidé“, kteří potřebují „sociální pomoc“, mají smůlu.

Vzniká tak silně abstraktní majoritní obraz „cikánství“, který je koncentrací a pomyslným středobodem všech anticiganistických předsudků k Romům. Jak již bylo několikrát zřejmé, s touto představou si potom (nejen) mladí ne-Romové stereotypně spojují převážně negativní atributy, jako jsou např. zmiňované zneužívání sociálních dávek, ale také krádeže, násilí, a jiné asociální chování.

„Že opravdu na místě, kde jich je víc je třeba větší kriminalita už jenom třeba v tom, že jsou tam nějaký krádeže, jo, nebo, že je tam prostě nějaký to nevhodný chování. Ty vole, nechceš, aby ti soused vedle házel, já nevím (3s.) třeba (3s.) výkaly³⁰ z okna nebo něco. To prostě nechceš, že jo. Takže jsou to jakoby věci, který oni asi skutečně vytvořej“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2012).

*„Furt choděj s nataženou rukou, aby **my** jsme se o **ně** postarali. Neříděj se zákonama, když už něco dostanou, rozmlátí to do mrtě a opět jdou s nataženou rukou“ (Prodavač, 22 let, 20.12.2012).*

Allport (2004, s. 213) tvrdí, že pokud je generalizovaný názor založen na jisté pravděpodobnosti, „že objekt spadající do určité třídy bude mít dané atributy“, pak bychom podle něj neměli mluvit o stereotypu. Zmiňuje také jistý význam kategorizace, díky níž si

²⁹ V souvislosti s etikou výzkumu jsem zaměnil městskou část, kterou informátorka uvedla, za jinou pardubickou lokalitu.

³⁰ Informátorka skutečně použila tento spisovný výraz.

člověk složitý svět třídí do nejrůznějších hrubých kategorií a kolonek, které mu usnadňují každodenní rozhodování se o vlastnostech jevů a objektů. Člověk tak činí právě na základě jisté pravděpodobnosti. Mimo jiné se podle těchto zjednodušených pravděpodobnostních škatulek také rozhodujeme, co pro nás je dobré a co naopak není (Allport, 2004, s. 41).

V souvislosti s legitimitou generalizace negativních postojů k Romům je (mimo „zneužívání“ sociálních dávek) často zmiňovaným argumentem ne-Romů vysoká míra „romské“ kriminality, která je údajně páchána zejména na příslušnících majoritní společnosti³¹. Večerka (1999, s. 426) míní, přestože z politicko-korektních důvodů neexistují oficiální záznamy o romské kriminalitě, je tato vzhledem k poměru Romů a ne-Romů ve společnosti skutečně asi 3-4x četnější, než kriminalita páchaná majoritou. Allport (2004, s. 214) dodává, že v některých „stereotypch samozřejmě může být zrnko pravdy“.

Nabízí se zde tedy otázka: Je, vzhledem k pravděpodobné vyšší míře „romské“³² kriminality opodstatněné, hlídat si např. při míjení Roma na ulici „pravou zadní kapsu“, jak někteří ne-Romové často činí? A je vůbec možné tento pohyb chápat jako předsudek vůči Romům, když „víme“³³, že Romové obecně více kradou? Spíše než předložit odpověď na složitou morální otázku, bych zde rád prezentoval pohled z jiné perspektivy. Ten na celý problém s „romskou“ kriminalitou nabízí otázka položená poněkud jinak.

„Nechceme zacházet do populistických podrobností, ale jaký je rozdíl mezi snědou kapsářskou bandou v nápadném oděvu, leckdy s květovaným šátkem, a vymydlenými bankéři v elegantní a nenápadné šedi? (...) První kradou peněženky, druzí dokázali přivést nejeden náš peněžní ústav tam, kde je dnes. Odpovědět si může každý sám“ (Novák, 2002, s. 78).

Podstatný rozdíl mezi těmito „kriminálními“ skupinami, tkví paradoxně možná právě v rozdílné kvalitě oblečení a také v odlišném pleťovém pigmentu. Takže zatímco když kolem jedni obestřeni předsudky a stigmatizování nejen svým specifickým pleťovým pigmentem, ale často také namnoze sdíleným slabým socioekonomickým statutem projdou, budou si mnozí strachy hlídat cennosti, tak ti druzí kolem bezpečně projedou v drahém BMW, za kterým se leckdo ještě obdivně otočí.

---

³¹ „*Rom Roma neokrade*,“ praví romské přísloví, ale **respekt ke gádžovskému vlastnictví** není pravidlem. V mnoha pohádkách (...) je hrdinou obratný romský zloděj nebo podvodník“ (Říčan, 2000, s. 66).

³² Jsem si vědom toho, že z teoretického i etického hlediska je užití spojení „romská“ kriminalita velmi problematické. Jsem si vědom, a již jsem v této práci uvedl, že etnická specifika nemají s mírou kriminality nebo jinými sociálně-patologickými jevy esenciální spojitost. Avšak stigma romské etnicity může její nositele v naší společnosti dostat do sociální situace, kde je kriminalita často nutnou/běžnou součástí každodenního života (Večerka, 1999; Říčan, 2000; Hirt a Jakoubek, 2006).

³³ Oficiálně to nevíme.

4.3 Přímé zkušenosti

Nyní je nutné připomenout, že někteří informátoři dospěli k anticiganismu částečně na základě prožitých, silně negativních zkušeností³⁴ s Romy. Ty si posléze také generalizovali na celou (imaginární) skupinu. K tomuto procesu u nich došlo i přes to, že v životě poznali také jejich slovy hodně „normálních“ Romů. Někteří dokonce reflektovali skutečnost, že nepěkné chování zažili často také od „bílých“.

„[K]dyž už jakoby se o nich teďka bavíme, nebo já je potkám, nebo o nich slyším, tak už jakoby **nemám předsudky, ale prostě mám ty fakta, který jsou z mé zkušenosti.** A když prostě, ty vole, ti několikrát rozbijou držku, tak si už nemůžeš říkat, že to jsou beránci, a že oni za nic nemůžou. (...) Ale zase jako, ehm (3s.) **na trošku obranu jich, teď se zachovám jako česká většina, na jejich obranu vím, že mě zmlátilo i hodně bělochů, takže nemyslím si, že to je rasový, ale myslím si, že to je v tom člověku**“ (VŠ student, 22 let, NZ, 5.1.2013).

Je nutné zdůraznit, že tyto silně negativní zkušenosti byly informátory učiněny s osobami, které oni sami identifikovali jako Romy. Taková skutečnost může být velmi podstatná. Pochopíme proč, jestliže se podíváme na další výpověď informátora, který mimo jiné soudí: „[M]ě přijde, že vůbec nemaj (Romové) takový ty vlastnosti, jak normální lidi, hodně z nich“ (Informátor XY³⁵). Tento informátor v dětství bydlel na „cikánské“ Dukle, měl „cikány“ za sousedy a prožil s nimi nejednu nepříjemnou zkušenost. Sám přiznává, že tyto jeho negativní zkušenosti nejspíš stále sehrávají svoji roli v jeho negativních postojích k „cikánům“. Jak uvidíme níže, na výpovědi jeho přítelkyně, ovlivnily také postoje dalších ne-Romů. Pojdme se tedy nyní podívat, čím si tento informátor s negativními zkušenostmi s „cikány“ vysvětluje častý averzní přístup majority k nim.

Informátor: (3s.) „Kvůli tomu jejich chování, že jo. Protože já třeba když jsem bydlel na Dukle, tak jsem nad nima bydlel (3s.). **Já jsem bydlel teda jakoby nad světskejma, kolotočářema, to je, to jsou takový bílí Cikáni, si myslím. A naproti bydleli normální.**“

J.T.: „Jakoby normální Cikáni?“

Informátor: „No, no a já musím teda říct, že **ty normální, byli lepší než ty světský.**“

J.T.: „Fákt?“

Informátor: „No, ale (3s.) oni prostě řvou, jo, oni si udělaj spoustu dětí kvůli dávkám, to dělá většina, protože se jim nechce makat, to je ten největší průser“ (Informátor XY).

³⁴ Silně negativními zkušenostmi rozumím zejména opakované fyzické napadení, psychické týrání či dlouhodobě problematické sousedské vztahy. V případě mého výzkumu jsem takové zkušenosti identifikoval u tří informátorů dvou mužů a jedné ženy (v citacích označení zkratkou NZ). Co se týče charakteru jejich negativních zkušeností, jednalo se o fyzické napadení, které prožili všichni tři informátoři v období prvního stupně základní školy. V jednom případě se pak jednalo o dlouhodobě problematické sousedské vztahy.

³⁵ Z hlediska etiky výzkumu zde úmyslně neuvádím další údaje jako věk informátora, vzdělání, či zaměstnání.

Předsudky tohoto informátora k Romům, tak vznikly také³⁶ na základě dlouhodobé negativní zkušenosti s pravděpodobně ne-romskou rodinou. U té se zřejmě často vyskytovalo tzv. „nepřizpůsobivé“ chování, které si ne-Romové stereotypně spojují převážně s etnickými Romy. Pro tuto častou „anomálii“ se však v majoritní společnosti zažilo „vysvětlení“ v podobě označení takových, do etnické šablony „nepřizpůsobivosti“ na první pohled nezapadajících jedinců, jakožto světských nebo „bílých Cikánů.“

„V lidovém pojetí je zkratka „cikán“ něco značně eklhaft, vlastně synonymum pro asociála. A přetrvává tenhle názorový stereotyp desítky let, po celé generace. „Jsou to takoví bílí cikáni“, slýchali jsme od rodičů už před nějakými padesáti léty o lidech nepořádných, se zanedbaným zevnějškem a obydlím, všelijak problémových“ (Hudec in Deníkreferendum.cz, 2012).

4.4 Ideologizace

Je velmi zajímavé, že „nejradikálnější“ se vůči „cikánům“ a „jejich nepřizpůsobivosti“ mnohdy vymezovali ti, co žádnou negativní zkušenost s nimi nikdy přímo neučinili. V takových případech pak skutečně dochází k tvorbě etnických předsudků.

„Etnický předsudek je antipatie, která vychází z chybné a strnulé generalizace. Tuto antipatii lze pociťovat nebo vyjádřit. Může být namířena proti skupině jako celku, anebo proti jedinci, protože je příslušníkem této skupiny“ (Allport, 2004, s. 41).

„Podle takto definovaného předsudku se objekt předsudku dostává do nevýhodného postavení, aniž by si to zasloužil svým špatným chováním“ (tamtéž). Může tak vzniknout i velmi silná averze, která je schopna vést až k přesvědčení, že české společnosti by se bez „cikánů“ ulevilo, jak dokládají následující citace z různých částí rozhovoru s též informátorkou.

*„To je jako obecně o tom, že lidi, tady k tomu přistupuji asi tak stejně, že prostě to s nima není moc velká sranda, tady. Já třeba osobně to mám tak, že já je tady jako vůbec nepotřebuju v té společnosti, naopak, jako určitě mi nebudou chybět, že jo. Si myslím, že by to té společnosti jedině prospělo (6s.).
To člověk věčně vidí, právě v té televizi, že oni prostě dělají něco někde.“ (...)*

„Víš co, já vyloženě jsem se nikdy sama nesečkala, že by na mě někdo něco měl, protože by to byl cikán, jo. Vyloženě jsem nepřišla nikdy s nikým takovým vyloženě do nějakýho většího konfliktu“ (Informátorka YX přítelkyně informátora XY).

---

³⁶ Z rozhovoru dále vyplynulo, že tento informátor zažil velmi nepříjemné zkušenosti, také s jeho slovy „normálními Cikány“. Jednalo se zejména o opakované fyzické napadení v období prvního stupně základní školy. Bez zajímavosti není ani to, že zhruba kolem čtrnáctého roku se s některými z těch, se kterými učinil tyto negativní zkušenosti, velmi spřátelil.

Mimo to, *že to člověk vidí v televizi*, však informátorka ještě dodala, že její přítel si s nima na Dukle (kde bydlel) taky užil svoje. Jeho zkušenosti jsem popsal výše. Pouze zprostředkované zkušenosti tedy mohou u jedince vytvořit velmi silné etnocentrické předsudky. Takový jedinec sice žádné negativní zkušenosti s dotyčnou skupinou nemá, ale zprostředkované důkazy proti ní mu stačí jako pádné argumenty k tomu, aby se mohl oprávněně domnívat, že česká společnost bude bez této skupiny lepší. Bez zajímavosti není ani to, že tato informátorka posléze autoreflexivně dodala, že ovšem říkala, že jí nikdo nic neudělal, takže ona vlastně nemá proti nikomu nic co namítat. I zde je tedy možné, že názory této informátorky, které se vztahovaly pouze k simulakru „cikánů“ se mohou výrazně rozcházet s každodenním žitým světem.

K podobné autoreflexi stereotypního smýšlení o Romech docházelo u informátorů překvapivě často. Výše již také bylo zřejmé, že u informátorů se podobně objevovala také tendence zdůrazňovat, že přestože se proti nim vymezují, tak si jsou stále vědomi toho, že ne všichni „cikáni“ jsou tzv. „nepřizpůsobiví“. Tyto výpovědi byly v rozhovorech nejčastěji prezentovány variacemi věty „já je neházím do jednoho pytle.“

„Ale jak říkám, já je neházu do jednoho pytle, vím, že jsou dobrý, vím, že jsou špatný. Ale, nechci říkat nějaká čísla, ale myslím si, že třeba když řeknu osmdesát až devadesát procent, že jich je špatnejch, tak si myslím, že bych si zatím mohl stát“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

Zdá se tedy, že postoje mladých lidí k Romům a „česko-romskému“ soužití, mimo občasných osobních zkušeností, utváří hlavně dvě antagonistické ideologie.

Na jedné straně je potřeba vidět jako velmi pozitivní, že ve smýšlení mladých lidí o „romské“ problematice již zaklíčily také zásady pluralitního demokratického smýšlení a také multikulturalismu³⁷ (v jistém slova smyslu). Tyto tendence v české společnosti zřejmě mají sílu obrušovat imaginární a však namnoze sdílenou ostrou hranici mezi „cikány“ a „Čechy“. Mohou tedy v uvažování mladých ne-Romů převést „[m]ylné představy o kultuře coby společném jmění ohraničené skupiny jedinců (...) k představě mnohem více fragmentovaného, paradoxního a víceznačného světa“ (Eriksen, 2007, s. 100-101). Právě na podobném smýšlení o „česko-romském“ soužití by bylo možné začít v budoucnu stavět základy české společnosti bez anticiganismu.

---

³⁷ Tyto myšlenky však nesmějí přerůst do zjitřené politické „korektnosti“, která může jejich snahu dovést k pravému opaku. To bylo patrné např. na výroku informátora, který před logickou reflexí, že byl často zmlácen také od „bílých“, dodal anticiganistickou poznámku, že se zachová jako česká většina. Zjitřená politická „korektnost“ ještě více posiluje v majoritě předsudek, že Romové jsou nemístně zvýhodňováni. I logický argument je pak reflektován jako něco, co ještě více posiluje „křivdu páchanou na majoritní společnosti.“

Proti těmto myšlenkám však stojí ideologie, která šíří generalizaci především zprostředkovaných „zkušeností“, že slovy informátora „osmdesát až devadesát procent jich je špatnejch“. Takovým „zkušenostem“ je navíc v české společnosti často přisuzován emočně vypjatý význam za účelem dosažení určitých cílů. Ty mohou být v kontextu „české“ ideologizace „romské“ problematiky rozmanité.

Může jít např. o snahu využít špatnou sociálně-ekonomickou situaci některých regionů a části společnosti jako rychlovýtahu k politickým „korytům“ (viz. DSSS³⁸ a její častá mobilizace nezaměstnaných Čechů k demonstracím proti „nepracujícím cikánům“). Eriksen (2007 s. 18) zmiňuje, že „[k]ultura a kulturní identita se v průběhu posledních let staly důležitým nástrojem pro dosažení politické legitimacy a vlivu.“

Výše zmíněné situace lze využít také na opačné cestě politické dráhy, tedy jako rychlobrzdy před pádem do politického zapomnění. Tak mnohdy činí některé pravicové strany. Ty často neváhají v záchraně svých politických preferencí sebrat „nepřízřusobivým nemakačenkům“ sociální podporu, aby se alespoň částečně zavděčily té části české veřejnosti, která si placené zaměstnání prozatím udržela.

Když se tedy na nemalé části společnosti již začíná negativně podepisovat morální, ekonomická a politická krize, je nutné podstrčit této deprimované skupině klamný cíl, který na sebe přenesení část břímě viny za tento neutěšený stav a ulehčí tak, alespoň na čas, skutečným viníkům. Tento fenomén „cikánů“ jako obětního beránka se projevuje už také u velmi mladých ne-Romů.

„Jo, protože já třeba sám nejsem nějak movitej, jo, jsem prostě sociální případ a vím, že prostě ty peníze, který já bych (3s.), mám na ně normálně právo od státu, tak stát se hrozně škube, jo, cuká se, prostě nechce mi je dát jako, jo. Kdybych byl cikán, věřím tomu, že je prostě dostanu“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

Celá tato ideologizace, kterou někteří autoři trefně nazývají anticiganismus, má potom dva tragické důsledky. Zaprvé její myšlenky se přenášejí na mladou generaci, které se snad již ani nemůžeme divit, že je etnocentrická, xenofobní a především proticikánsky orientovaná, když vyrůstá/la ve výše popsaném klimatu. Druhou pohromou pak je, že se do pozice tohoto obětního beránka z velké části dostala skupina sociálně a ekonomicky nejslabších

---

³⁸ Dělnická strana sociální spravedlnosti. Jedná se o krajně pravicovou „politickou“ stranu, která má zjevné napojení na českou neonacistickou scénu. Tato strana zaznamenala v posledních letech nárůst volebních preferencí právě v regionech, které byly například informátory mého výzkumu vnímány jako problematické z hlediska soužití Romů a majority. Není náhodou, že v těchto regionech je dlouhodobě zároveň nejvyšší míra nezaměstnanosti v ČR.

spoluobčanů. Pokud je hněv namířen proti těm nejslabším a v podstatě bezbranným, myšleno politicky či institucionálně, a jestliže tento hněv v sobě s největší pravděpodobností ponese i významná část mladé generace, pak takový stav je v přímém rozporu s budoucím zlepšováním morálního klimatu a hodnot v české společnosti, ze kterých vychází právě i politická kultura.

5 MEDIÁLNÍ REPRODUKCE ANTICIGANISMU

„Demokracie, zejména ta naše, dosud nenašla účinné nástroje, kterými by mohla před touto největší světovou velmocí ubránit sama sebe, o Romech nemluvě“ Pavel Říčan

O konfliktech, které z ideologizace „česko-romského“ soužití již vznikají, pak velmi rády informují „hlídací psy demokracie“ česká média. Na takovém počínání by samo o sobě ještě nebylo nic zvláštního, jestliže by o „romské“ problematice prezentovaly informace objektivní, nezkreslené a v rozumné míře. Patrně v honbě za vyšším podílem na sledovanosti a tím pádem vyšších ziscích se však *některá média*³⁹ velmi často dopouštějí pravého opaku. Vyplývá to mimo jiné ze Zprávy o činnosti⁴⁰ Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (dále jen RRTV). Konkrétně se jedná o televizní stanici Nova, která ve svém zpravodajském pořadu Televizní noviny opakovaně porušila zákon č. 231/2001 Sb., o vysílání, o provozování rozhlasového a televizního vysílání (RRTV, 2013, s. 47). V této souvislosti se mimo jiné můžeme dočíst:

*„O problematice severních Čech bylo informováno tak (...), že přítomnost romského etnika vyzněla jako jediná příčina složité sociální a bezpečnostní situace. Romové jsou dle sociologických studií majoritou vnímáni jako osoby zvýšeně náchylné k agresivnímu a kriminálnímu chování a k zneužívání sociálního systému, a **zpravodajství televize NOVA, bez zájmu o skutečný stav věci, přesně kopírovala předsudky většinové společnosti (...). Tím posílila negativní předsudečně stereotypní vnímání romské menšiny, což může podporovat a vyvolávat xenofobní a dokonce rasistické nálady ve společnosti.** Vzhledem k nepopiratelnému faktu, že atmosféra ve společnosti, zejména na některých územích republiky, je z hlediska soužití s romskou menšinou značně problémová a vyhrocená tak, že dochází ke střetům a rovněž k útokům s rasistickým podtextem, je nutno hodnotit takový postup **nejsledovanějšího zpravodajského pořadu** za obzvláště problematický, až nebezpečný“ (RRTV, 2013, s. 47; zvýrazněno J.T.).*

Jak silný vliv měla mediálně pokroucená kauza „Šluknovského výběžku“ na smýšlení mladých lidí o kvalitě současného „česko-romského“ soužití jsem již zmínil v kapitole č. 2. Z tohoto kontextu je ovšem zajímavé, že v rozhovorech informátoři často refletovali nízkou úroveň českého mediálního zpravodajství a právě zpravodajství televize Nova pak většina z těch, se kterými jsem se o českých médiích bavil, spontánně označovala za vzor povrchnosti a neobjektivnosti.

„[H]odně co se napiše, tak je nepravda nebo je to, jak se komu co hodí. Ehm popravdě (3s.) najít něco z českých médií, co by nebylo psané na objednávku, ať už politickou nebo jakoukoliv lobby, je docela těžký, takže ehm samozřejmě jestli chceš vědět nějaký zdroj, který sleduju nebo něco takového.“

J.T.: *„Tak každé máme nějaký takový ty základní věci, který sledujem.“*

³⁹ Samozřejmě reprodukci anticiganismu nelze paušalizovat na všechna média a všechny novináře v Česku.

⁴⁰ „Zpráva o činnosti rady pro rozhlasové a televizní vysílání a o stavu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a v oblasti poskytování audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání za rok 2012“ (RRTV, 2013).

Informátor: „*Jakoby tak dobře, **nebudu originální, budou tam samozřejmě takový ty hlavní ty, ty hlavní** (4s.). Jako samozřejmě nebudu předčítat Hospodářský noviny⁴¹, kvůli tomu abych se dozvěděl, že opravdu index PX je 3,6+, a né když ti řeknou na Nově, vole, tam ani nevěděj co je index PX. Tam ti řeknou index XP, aby byli zajímavější, aby byli prostě nováčky první ve všem. Alé (pauza 4s.), takže rozhodně se vyhýbám takovejším těm komerčním zprávám“ (Prodavač, 22 let, Pardubice 30.12.2012).*

Jak je vidět, to, že se proti „komerčním zprávám“ informátoři vymezovali, ještě nemusí znamenat, že je nesledují. Mnozí sice připouštěli, že v mládí se na Televizní noviny dívali pravidelně, většinou pohromadě s celou rodinou. Současné zpravodajství však považují za povrchní až směšné. Nejen u vysokoškolských studentů jsem měl občas pocit, že se doslova stydí přiznat, že se na zprávy TV Nova občas stále dívají.

„*Když zrovna nic nedávaj, tak to přítelkyně třeba přepne jakoby na Televizní noviny, ale jako (smíchem) v podstatě my už to máme jako zábavní pořad, protože tam co se děje za reportáže, to je komedie. (2s.) No, ale jako je to opravdu výjimečný, jako je to sporadický, není to, že by jsme si prostě řekli, ty vole, je půl osmí, přepínáme. To bylo dřív, teď už to jako není, no“ (VŠ student 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).*

Jestliže na okamžik odhlédneme od výše popsané kauzy TV Nova, kdy její zpravodajství již *prokazatelně operovalo s latentním anticiganismem*, můžeme najít i další prozaičtější příčiny mediálního přilévání oleje do ohně majoritních předsudků.

Může se jednat o pouhý fakt, že současné mediální zpravodajství je všeobecně zaměřeno na zprávy negativní a emočně silně zabarvené. I z banalit jakými jsou např. sněhové přehánky v lednu, tak česká média mnohdy vytváří katastrofy nedozírných následků. Jestliže se potom stane opravdová katastrofa, některá média o ní referují s frekvencí téměř nesnesitelnou. Tak tomu bylo například v nedávné kauze brutálně zavražděné patnáctileté dívky z Jihlavy. Jako by tento čin nebyl dostatečně děsivý a smutný sám o sobě, emočně silně podbarvená mediální prezentace pak dokázala přimět masu lidí ke konkrétnímu jednání. Nepochybně také pod tíhou mediálního tlaku někteří organizovali vendetu, k jejímuž naplnění naštěstí nedošlo. A přes média silně propagovaná pietní akce „přilákala“ více než tisíc lidí. Raději nedomýšlet, co by taková mediální masáž o brutální vraždě mohla způsobit, jestliže by tento čin spáchali Romové.⁴²

⁴¹ Je zajímavé, že přestože je patrně nesleduje, tak informátor ví, jaká média jsou v českém prostředí vnímána jako seriózní. Mimo zmiňovaných Hospodářských novin, déle výpovědi informátorů ukázaly, že bez ohledu na to zdali je ve skutečnosti sledují, či ne, za nejserióznější považují zpravodajství České televize.

⁴² Není bez zajímavosti, že některým násilným trestným činům je věnována ona až fanatická mediální pozornost, a jiným, které svojí brutalitou dosahují podobné úrovně, není. Mimo zmiňované kauzy jihlavské vraždy se podobné mediální pozornosti dostává právě trestným činům, kdy pachatelé jsou Rom nebo skupina Romů. Naproti tomu například časté brutální útoky na bezdomovce, kdy není výjimkou ani případ upálení zaživa, se často odbudou „pouze“ v jedné zpravodajské relaci a opakované pozornosti se jim většinou nedostává.

Tuto bulvarizaci českých médií a z ní plynoucí trend prezentovat především negativní informace a informace banální „přioštrovat“ tak, aby „šokovaly“, potvrzují i informátoři mého výzkumu. Z jejich výpovědí je zřejmé, že tyto tendence vnímají. Pravděpodobné je také to, že tato mediální „výchova“ se odráží v každodenním uvažování o světě u každého z nás. Jedna informátorka právě na základě všeobecné negativnosti médií odvodila špatný vztah majority k Romům.

„Tak já si myslím, že to je hodně ovlivněný třeba médiama a vším tímhle tím okolo (...), takže je (Romy) berou jakoby hromadně. Když celkově slyšíš deset zpráv a z toho jako osm je jakoby o Romech, tak je jasný, že je všechny hodíš dohromady, že všichni to jsou takovýhle. (...) Mě ty zprávy přijdou celkově, že dávaj jako negativní věci, že celkově když na to koukáš, tak to je, že by se člověk akorát rozčílil“ (VŠ studentka, 21 let, NZ, Pardubice 26.2.2013).

Není se pak celkem čemu divit, že čeští Romové „pouze kradou, dělají nepořádek a zneužívají sociální systém“. Jiné informace se ne-Romové, kteří s Romy nemají přímé zkušenosti, v současném mediálním klimatu zkrátka nemají šanci o nich dozvědět. Poněvadž například zpráva o tom, že Romové sice pracují, ale mnohdy pouze načerno, by zřejmě nepůsobila dostatečně „akčně“. Navíc v dlouhodobě anticiganisticky naladěné české společnosti tyto „pozitivní“ zprávy o Romech nejsou právě v kurzu.

Přestože tedy mladí ne-Romové často reflektují celkem běžnou neobjektivnost a povrchnost některých českých médií, zdá se, že právě zpravodajství o „romské“ problematice je jakousi výjimkou, která je za všech okolností ne-Romy vnímána smrtelně vážně.

„[J]á si nepamatuju, že bych o nich v médiích slyšel nějakou pozitivní zprávu. Jo, to prostě (3s.), to bych teda musel hodně lovit v paměti. To by museli vyloženě natočit prostě o nějakých slušnejch nějakou reportáž, jinak by se tam ta zpráva snad nemohla ani dostat nebo já nevím.“

J.T.: „A čím si to vysvětluješ jako, že ty zprávy o nich jsou takovýhle, jaký jsou?“

Informátor: „**No protože to je realita, no, taková. (5s.) To...to není nic vymyšlenýho na tom, když kořenovi skalpujou hlavu**“ (operátor, 24, NZ, Pardubice 14.1.2013).

I přes reflektovanou nespolehlivost mediálního zpravodajství je tedy jakákoliv mediální informace týkající se Romů rázem tvrdou realitou, což je velmi nebezpečný předpoklad. Tzv. mačetového útoku, který měl patrně informátor na mysli a který v roce 2011 vyvolal silné nepokoje a pochody k „cikánským“ ubytovnám, kde byl posléze veřejně proječován rasismus, se sice skutečně dopustili Romové, alespoň tedy vzhledem. Avšak podobně bouřlivé nepokoje vyvolaly také mediální kauzy, které *opakovaně realitu rozhodně neprezentovaly*. Jedná se o situace, kdy za pachatele různých trestných činů byli v médiích bez odpovídajících důkazů označeni Romové a až posléze (kdy už proběhla důkladná

mediální masáž, která vyvolala nenávistné shromáždění a pochody⁴³) se ukázalo, že v oné kauze Romové vůbec nefigurovali.

„Patrně nejznámější byla tzv. břeclovská kauza, kdy těžce zraněný patnáctiletý chlapec z Břeclavi uvedl, že byl napaden Romy, a teprve po několika týdnech vyšetřování vyšlo najevo, že si chlapec útok vymyslel“ (RRTV, 2013, s. 46).

Je sice chvályhodné, že Rada pro rozhlasové a televizní vysílání už začala podobné kauzy prošetřovat a udělila také první sankce (tamtéž). Dochází také k pravidelnému monitoringu za účelem zjištění, zda ve zpravodajstvích i nadále nedochází k „utvrzování stereotypních předsudků týkajících se etnických, náboženských nebo rasových menšin“ (RRTV, 2013, s. 46). Zdali ovšem toto počínání do budoucna přinese kýžené výsledky v podobě potlačení reprodukce anticiganismu prostřednictvím českých médií je, v souvislosti s jejich postupující bulvarizací, velmi nejisté.

Čím dál tím více se totiž zdá, že v dnešní hektické a informacemi přesycené době, budou lidé po podobných zjednodušených a emočně podbarvených zprávách jednoduše dychtit více, než po seriózním zpravodajství, které by prezentovalo holá fakta a hlubší analýzy.

„Já v podstatě oblíbený zdroj nemám. Já prostě primární zdroj určitě nemám a co se týče těch sekundárních. Ehfff, takže se spíš pohybuju hodně v tom mainstreamu jo, takže jakoby novinky (Novinky.cz), což je absolutně nedůvěryhodnej zdroj, ale prostě pro m..., jak jsem říkal pro ten všeobecný přehled to stačí. Jo jako nepotřebuju prostě vědět, jestli to je kvalitní nebo na kvantitu, já prostě potřebuju jenom ty informace. Jo, jestli to jsou nějak zkreslený, to se třeba dozvím, když se o tom budu s někým bavit a on mě to třeba vysvětlí“ (VŠ student, 22 let, NZ, Pardubice 5.1.2013).

Těžko soudit jak u zpráv s jinou tématikou, ale v případě zkreslené nebo lživé informace o Romech si lze jen stěží představit, že by se tomuto informátorovi dostalo uvedení věci na pravou míru od jiného ne-Roma, spíše by tomu bylo naopak.

Že tato obliba „instantního“ zpravodajství z málo důvěryhodných zdrojů bude mít v budoucnu spíše vzrůstající tendenci, vyplývá mimo jiné z výzkumu společnosti SCIO (2013). Ten také zkoumal, jak žáci prvního stupně ZŠ „vnímají svět skrze mediální realitu.“ Výsledky tohoto šetření jsou alarmující, zejména pak v oblasti automatického spojování zpráv o kriminalitě právě s romským etnikem.

„Žáci si přečetli dva články o stejné události (přepadení chlapce neznámými útočníky). Jeden z nich byl bulvárnější, druhý serióznější (věcnější a méně emotivní). Na otázku „Z kterého článku ses toho víc dozvěděl/a?“ odpovědělo 62 %, že z bulvárního. 55 % žáků

⁴³ „Pořad (Televizní noviny; pozn. J.T.) opakovaně inzeroval konání demonstrací, které sám nazval protiromskými“ (RRTV, 2013, s. 47).

se také více líbil bulvární článek. (...) Část žáků četla bulvární článek, kde jsou zmíněni Romové jako pachatelé činu, jako první. Druhá část četla seriózní článek, kde Romové vůbec zmíněni nejsou. Přesto 23 % z těch, kdo četli článek bez zmínky o Romech, označilo Romy jako možné pachatele přepadení. Dalších 6 % interpretovalo článek tak, že se občané bojí Romů“ (SCIO, 2013 s. 6).

Jestliže tedy bude českou veřejností nadále vyžadován tento mediální projev, kde každá maličkost musí být vyličená jako nedozírná katastrofa, za kterou pak nejlépe mohou Romové, a kde skutečně závažné události budou prezentovány se silným emočním nábojem neustále dokola, avšak bez odpovídající hlubší analýzy pak nic nezabrání mediálním společností, aby v tomto profitabilním projevu pokračovaly i nadále. Čímž, ať už vědomě či nevědomě, budou nadále napomáhat k další reprodukci anticiganismu v české společnosti (srov. Říčan, 2000, s. 32-33).

5.1 Od mediálního obrazu k sociální distanci

Eriksen (2007, s. 19) tvrdí: „Nejsou to objektivní kulturní rozdíly, co vytváří etnické konflikty, ale spíše ideologie, zabývající se významem a důležitostí těchto rozdílů.“ A dodává také, že právě „tento typ ideologií etnických a národních charakterů se zpravidla zakládá na stereotypech, na karikovaných a zjednodušených představách, jak vlastní, tak cizí kultury“ (tamtéž).

Největším nebezpečím anticiganismu jsou dnes právě názory a postoje mladých ne-Romů, které nejsou utvářeny přímou osobní zkušeností s Romy, ale vznikají často pouze na základě zprostředkovaného simulakra „cikánů“. Právě tento ideologizovaný obraz Romů je potom „majoritní společností přijímán a reprodukován jako platný“ (Radostný, 2005, s. 74).

„S pomocí tohoto lidového diskursu je vytyčována symbolická hranice MY vs. ONI, kdy majoritní populace tíhne k paušálnímu vydělování příslušníků romské populace na základě charakteristické fyziognomie, bez ohledu na to, zda (...) sdílí či nesdílí majoritní kulturní vzorce“ (tamtéž).

Ve svém důsledku tak zkušenostmi nepodložené smýšlení o Romech jako simulakru, mnohdy vede k aktivnímu jednání s reálnými jedinci. Z toho potom pramení zásadní defekty vztahu mezi „námi“ a „jimi“, totiž specifické formy diskriminace Romů a mnohdy neopodstatněná sociální distance. Ve své strohosti to názorně ilustruje část rozhovoru s patnáctiletým chlapcem.

J.T.: „*Jakej si myslíš, že je takovej všeobecnej názor Čechů na cikány?*“ Informátor: „*Hmm. myslím si, že moc dobrej ne.*“

J.T.: „*A jakej máš ty na ně názor?*“ Informátor: „*Jak na který.*“

J.T.: „*A setkáváš se třeba s nima ve škole?*“ Informátor: „*Jo, to jo.*“

J.T.: „*A jak třeba s nima vycházíš?*“ Informátor: „*Tak já se s nima moc nebavím.*“

J.T.: „*Ne, a proč?*“ Informátor: „*Protože nechci ani se jakoby bavit nějak s Cikánama.*“

J.T.: „*Jsou nějak vytěšňovaný z toho vašeho kolektivu?*“ Informátor: „*To ani ne, ale (4s.) no, některý vlastně jo.*“

J.T.: „*A máš třeba nějakou zkušenost s nima?*“ Informátor: „*To nemám.*“

J.T.: „*Nikdy se ti nestalo, že by ti třeba nadávali nebo tak něco?*“ Informátor: „*Ne.*“ (žák, 15 let, Pardubice 17.3.2013).

6 ZÁVĚR

Jaké tedy jsou postoje současné mladé majoritní generace k českým Romům? Na základě svých osobních zkušeností, výstupů aktuálních kvantitativních šetření i na základě výsledků výzkumu k této práci si troufám tvrdit, že *tyto postoje jsou obecně negativní*. Během mých rozhovorů s mladými lidmi dále vyšlo najevo, že dle jejich mínění se tento špatný stav „česko-romského“ soužití výhledově zlepšovat nebude, spíše naopak. Objevily se i takové názory, že současná mladá generace se již nějakého pozitivního průlomu v současných chladných vztazích nedočká. Vina za tento stav pak podle jejich mínění leží z „90%“ na straně Romů. Podle informátorů by k nějakému zlepšení vzájemných vztahů mohlo dojít jedině v případě, že by se radikálně změnil přístup „cikánů“ k způsobu života v „naší“ společnosti.

Tyto a mnohé další názory podobné rétoriky *prezentovali i jedinci, kteří v životě neměli s Romy významnou negativní zkušenost. Tvrdě se pak proti Romům vymezovali také informátoři, u kterých vyšlo najevo, že s Romy nemají zkušenosti vůbec žádné*. Negativní postoje jsou tak utvářeny nejen přímými zkušenostmi, ale především na základě pouze zprostředkovaných „zkušeností“ s „cikány“. Ty si potom mladí lidé generalizují v negativních předsudcích ke všem Romům.

Je však důležité zmínit, že tyto negativní předsudky jsou často vztaženy „pouze“ k simulakru Romů tzn. abstraktní majoritní představě o nich. Často pak dochází k paradoxním situacím, kdy ne-Rom na jedné straně sice zatvrzele nenávidí všechny „cikány“, kteří dle jeho mínění zneužívají sociální dávky, kradou, nepracují, nechodí do školy, jsou hluční, a celkově jiní a divní, ale na druhé straně je ovšem ten samí ne-Rom velmi dobrý kamarád s „Mariánem Gašparovým“, se kterým se znají z práce, školy, hospody, fotbalu apod. Podobné antagonismy se ve vztahu majority a Romů vyskytují velmi často.

V žádném případě však nelze brát postoje vztažené „pouze“ k simulakru na lehkou váhu, protože tento negativní obraz „cikánů“ se u ne-Romů mnohdy projevuje i v odmítavém přístupu a v chování k reálným jedincům. Přestože se během mého výzkumu objevili také informátoři (viz. Příloha A), u nichž dlouhodobá pozitivní zkušenost s Romy vedla k poměrně tolerantním postojům a změně negativního pohledu. Častější byly případy, kdy se velmi negativní předsudky vůči Romům u jedince udržely i přes jeho pozitivní přímé zkušenosti s nimi.

Pro tento defekt se v sociálních vědách začíná používat koncept tzv. *anticiganismu*, který je pro uchopení negativních předsudků majority k Romům vhodnějším konceptem než rasismus. To proto, že „cikáni“ jsou majoritou identifikováni a vylučováni nejen na základě stigmat charakteristické romské fyziognomie, přízvuku řeči, používaného etnolektu češtiny, ale také na základě namnoze sdíleného slabého socioekonomického statusu.

Během výzkumu se opakovaně potvrdilo, že v určitých případech, kdy Rom nebo skupina Romů zřetelně dosáhli na socioekonomický status, který je již majoritou všeobecně považován za „normální“ a osvojili si i majoritní kulturní vzorce, pak tito jedinci v očích mladých ne-Romů přestávají být „cikány“. A to i přes to, že jsou stále nositeli romské etnicity. Jako stigma tedy nemusí fungovat pouze romská etnicita, ale také slabý socioekonomický status.

Domnívám se, že pro současnou, *mnohdy velmi silně materiálně zaměřenou*, mladou generaci ne-Romů je tato okolnost při vnímání Romů mnohem podstatnější, než jejich specifický pleťový pigment či přízvuk řeči. Z rozhovorů vyplynulo, že mnohdy jsou identifikováni jako „cikáni“ i etničtí „bílí“ Češi. K tomu dochází právě v případech, kdy takoví jedinci nedosahují požadovaného socioekonomického statusu, anebo když obývají tzv. sociálně vyloučené lokality, které jsou majoritou také vnímané jako vesměs „cikánské“. Domnívám se tedy, že *současná mladá majoritní generace obecně není rasistická, avšak je velmi silně zasažena latentním anticiganismem*.

V této práci jsem se detailněji zaměřil také na to, jak mohou být postoje mladých ne-Romů ovlivňovány současným mediálním diskursem o tzv. „romské“ problematice. Ukázalo se, že způsob jakým některá česká média pojmají a prezentují témata, jako jsou strukturální nezaměstnanost, chudoba, sociální exkluze a z nich často vyplývající nižší míra sociálního přizpůsobení, může mít fatální důsledky na vnímání romského etnika nejen u mladých lidí.

Některými médii záměrně etizované zpravodajství o sociálních problémech v severních Čechách u informátorů mého výzkumu negativně ovlivnilo např. jejich globální pohled na Romy i kvalitu současného „česko-romského“ soužití. Bezproblémová situace v Pardubicích, tedy na úrovni, kde mají také nemediované zkušenosti s Romy, byla potom informátory vnímaná jako vzácná výjimka. Jejich slovy „klidná situace v Pardubicích“, tak byla, vlivem mediálního konstruktů „Šluknova“, neustále dávána do příkrého protikladu k dle jejich mínění špatnému celorepublikovému stavu.

I přes absenci negativních zkušeností jsou tedy Romové mladými pardubickými ne-Romy globálně vnímáni jako nebezpeční a nepřizpůsobiví občané, na něž je třeba si dávat pozor. Některá česká média tak nejenže reprodukuje, ale již i konstruuje simulakrum Romů jako všeobecně nepřizpůsobivých občanů. Verifikuji tedy primární výzkumnou hypotézu, která zní: *Mediovaná „zkušenost“ může mít větší vliv na utváření postojů k Romům, než přímá zkušenost s nimi.* Jestliže budou negativní majoritní předsudky stvrzovány a rozněčovány mnohdy nepravdivými zprávami skrz nejsledovanější zpravodajské pořady, potom anticiganismus v české společnosti bude nadále dostávat nejen oprávnění, ale i váhu (Burjanek, 2001, s. 75).

Během výzkumu jsem se částečně zajímal také o to, zdali informátoři s vyšším dosaženým vzděláním budou vykazovat tolerantnější postoje k Romům. Tento předpoklad se však nepotvrdil. Jak bylo v průběhu práce možno sledovat, informátoři s vysokoškolským vzděláním zastávali velmi podobné postoje k Romům jako informátoři s nižším dosaženým vzděláním. V některých případech byli vysokoškoláci dokonce „radikálnější“. Za tímto stavem by mohla stát okolnost, že zejména u sociálně-vědních oborů lze předpokládat, že na jedince budou kladeny vyšší nároky v oblasti etiky a politicky korektního smýšlení a jednání a to i v souvislosti s „romskou“ problematikou. Z výpovědí informátorů se mi podařilo zjistit, že právě tato politická „korektnost“ ohledně Romů, může v současném protiromském klimatu české společnosti ještě více posilovat majoritní anticiganismus.

Přes vše výše uvedené se však zdá, že ve smýšlení mladých lidí o „česko-romském“ soužití se projevují také tolerantní tendence, které vyplývají z diskursu o potřebách pluralitního demokratického smýšlení a multikulturalismu (nejen) v české společnosti.

Jako pozitivní hodnotím například občasnou reflexi majoritních předsudků k Romům. V průběhu výzkumu se u několika informátorů vzácně objevila i autoreflexe předsudečného smýšlení o Romech. Zároveň informátoři při svých negativních soudech většinou dodali, že ovšem vědí, že ne všichni Romové jsou tzv. „nepřizpůsobiví“, a proto je nelze tak snadno globálně odsuzovat. Podobnými názory se alespoň částečně oslabuje velmi nebezpečná generalizace „nepřizpůsobivosti“ na celou skupinu.

Za zmínku nepochybně stojí i to, že přestože se informátoři obecně domnívají, že jsou Romové v české společnosti až nemístně zvýhodněni, a přestože se také obecně domnívají, že nepracují, protože sami nechtějí, objevovala se u nich reflexe časté majoritní diskriminace

Romů. Nejčastěji pak paradoxně právě v oblasti jejich znevýhodnění na trhu práce. Částečně se také informátoři zmiňovali o diskriminaci Romů v oblasti školství a bydlení. Méně častá, avšak o to více potěšující, byla reflexe romského holocaustu za druhé světové války.

Výzkum k této práci přinesl převážně výsledky, které nedávají příliš mnoho nadějí na budoucí zlepšení současného špatného stavu „česko-romského“ soužití. Přesto jako nejpozitivnější výstup mého výzkumu hodnotím to, že mladí ne-Romové vidí nejčastější příčinu „cikánské nepřizpůsobivosti“ v jejich mnohdy nedostatečném vzdělání⁴⁴. A právě přes zlepšení romské vzdělanosti by podle jejich názoru bylo možno změnit současný špatný stav části romského etnika i negativní majoritní pohled na něj.

Domnívám se, že právě na podobném smýšlení o „česko-romském“ soužití by bylo možné začít v budoucnu stavět základy české společnosti bez anticiganismu.

---

⁴⁴ „Já prostě si myslím, že to u toho všechno začíná a končí“ (VŠ studentka, 22 let, Pardubice 16.12.2012).

7 POUŽITÁ LITERATURA

ALLPORT, Gordon Willard, 2004. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor. 574 s. ISBN 80-7260-125-3.

BERKOVÁ, Alexandra, 1998. Trocha dříví do lesa aneb o rasismu v Čechách. In: ŽANTOVSKÝ, Petr, ed. *Česká xenofobie*. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-044-5.

BURJANEK, Aleš, 2001. Xenofobie po česku – jak si stojíme mezi Evropany? *Sociální studia* [online]. Roč. 0, č. 6, s. 73-89 [cit. 2013-04-06]. ISSN 1803-6104. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080319134116.pdf>

ERIKSEN, Thomas Hylland, 2007. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton. 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.

FRIŠTENSKÁ, Hana, 1999. Interetnický konflikt po roce 1989 s ohledem na soužití s Romy. In: LISÁ, Helena, ed. *Romové v České republice: (1945-1998)*. Praha: Socioklub, s. 244-266. ISBN 80-902260-7-8.

GAC spol. s.r.o; Nová škola o.p.s, 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působící v této oblasti* [online]. Praha. 117 s. [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 1. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GOFFMAN, Erving, 2003. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 167 s. ISBN 80-86429-21-0.

GOLGO, Fabiano, 2011. Radikálnost odsuzujeme, rasismus nikoliv. In: *Denikreferendum.cz* [online]. 23.11. [cit. 2013-05-10]. Dostupné z: <http://www.denikreferendum.cz/clanek/11967-radikalnost-odsuzujeme-rasismus-nikoliv>

HAMÁČEK, Jan, 2013. Maďarsko: Problémy demokracie na úsvitu. In: *Denikreferendum.cz* [online]. 14.5. [cit. 2013-05-15]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/15539-madarsko-problemy-demokracie-na-usvitu>

HENDL, Jan, 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 2. aktualizované. Praha: Portál. 408 s. ISBN: 978-80-7367-485-4.

- HIRT, Tomáš a Marek JAKOUBEK, eds. 2006. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 414 s. ISBN: 80-86898-76-8.
- HUDEC, Miroslav, 2012. Fuj, na to sahalí cikáni! In: *Deníkreferendum.cz* [online]. 26.11. [cit. 2013-06-04]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14414-fuj-na-to-sahali-cikani>
- JANKOVÝCH, Vladislav, 2012. Vliv etnizace problémů spojených s romskými komunitami na vnímání Romů budoucími středoškolskými pedagogy. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání* [online]. Roč. 2, č. 1, s. 44-51 [cit. 2013-04-01; 2013-06-10]. ISSN 1 804-526X. Dostupné z: <http://vzdelavani.unas.cz/ll1201.pdf>
- KALIBOVÁ, Květa, 1999. Romové z pohledu statistiky a demografie. In: LISÁ, Helena, ed. *Romové v České republice: (1945-1998)*. Praha: Socioklub, s. 91-144. ISBN 80-902260-7-8.
- KELLER, Jan, 2011. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 211 s. ISBN 978-80-7419-044-5.
- KLÍČOVÁ, Kateřina, 2006. Sčítání lidu: romští Češi, nebo čeští Romové. In: MARADA, Radim, ed. *Etnická různost a občanská jednota*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD), s. 221-255. ISBN 80-7325-111-6.
- MORAVEC, Štěpán, 2006. Nástin problému sociálního vyloučení romských populací. In: HIRT, Tomáš a Marek JAKOUBEK, eds. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. 11-69. ISBN: 80-86898-76-8.
- NAKONEČNÝ, Milan, 1999. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, nakladatelství věd České republiky. 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
- NEČAS, Ctibor, 2002. *Romové v České republice včera a dnes*. Vyd. 5. doplněné. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 129 s. ISBN 80-244-0497-4.
- NOVÁK, Tomáš, 2002. *O předsudcích*. Vyd. 1. Brno: DOPLNĚK. 106 s. ISBN 80-7239-121-6.
- PALATA, Luboš, 2013. Franz na prezidenta? To je možné jen v česku, diví se svět. In: *Idnes.cz* [online]. 10.1.,14:00 [cit. 2013-05-23]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/franz-prezident-zahranicni-ohlasy-dt1-/zahranicni.aspx?c=A130110_135049_zahranicni_pul

RRTV [RADA PRO ROZHLASOVÉ A TELEVIZNÍ VYSÍLÁNÍ], 2013. *Zpráva o činnosti Rady pro rozhlasové a televizní vysílání a o stavu v oblasti rozhlasového a televizního vysílání a v oblasti poskytování audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání za rok* [online]. Praha: Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. 279 s. [cit. 2013-05-27; 2013-06-09]. Dostupné z: <http://www.rrtv.cz/cz/files/zpravy/VZ2011.pdf>

RADA VLÁDY PRO ZÁLEŽITOSTI ROMSKÉ MENŠINY, 2011. *Zpráva o situaci romské menšiny v krajích v roce 2010* [online]. Praha: Vláda České republiky. 350 s. [cit. 2013-03-18]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2010-88326/>

RADOSTNÝ, Lukáš, 2005. Faktory sociálního vyloučení. In: SÝKORA, Luděk a Jana TEMELOVÁ, eds. *Prevence prostorové segregace* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Ministerstvo pro místní rozvoj, s. 71-80. [cit. 2013-06-02]. Dostupné z: http://everest.natur.cuni.cz/akce/segregace/publikace/Publikace_segrecace.pdf

RYŠAVÝ, Dan, 2003. Sociální distance vůči Romům: případ vysokoškolských studentů. *Sociologický časopis* [online]. Roč. 39, č. 1, s. 55-77 [cit. 2012-11-25]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/c9fa41be2084d1fbb00801ef37a916f400a/ddb6b_180_15rysa22.pdf

ŘÍČAN, Pavel, 2000. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Vyd. 2. Praha: Portál. 143 s. ISBN 80-7178-410-9.

SCIO, 2013. „*Jak čeští žáci vnímají své okolí?*“: tisková zpráva k výsledkům výzkumu v rámci projektu *Multipolis* [online]. Praha: www.scio.cz, s.r.o. 12 s. [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: http://www.scio.cz/1_download/Vysledky_vyzkumu_Multipolis_tiskova_zprava.pdf

STEM, Trendy 1994 -2013, 2013. *Informace z výzkumu STEM TRENDY 4/2013 vydáno dne 30. 4. 2013* [online]. Praha: STEM s.r.o. 4 s. [cit. 2013-05-31]. Dostupné z: <http://stem.cz/clanek/2736>

STOEVA, Petra, 2012. *Koncepční plán prevence kriminality statutárního města Pardubice na léta 2012 – 2015* [online]. Pardubice: Rada města Pardubic. 36 s. [cit. 2013-04-13]. Dostupné z: <http://old.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory/-magistratu/osv/prog-/prevence-kriminality/koncepcni-plan-12-15.pdf>

ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TOUŠEK, Laco, 2012. *Kvalitativní analýza pocitu bezpečí občanů města Pardubice* [online]. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu (CAAT) při Katedře antropologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni. s. 47. [cit. 2013-04-28; 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.mppardubice.cz/sobory/vyrocní-zpravy/analyza-2012.pdf>

TOUŠEK, Laco a VEPŘKOVÁ, Radka, 2009. *Analýza postojů veřejnosti ke kriminalitě v Pardubicích* [online]. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu při Katedře antropologických a historických věd Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni (CAAT). 29 s. [cit. 2013-05-01; 2013-05-06]. Dostupné z: <http://www.mppardubice.cz/sobory/vyrocní-zpravy/analyza.pdf>

UJAFALUŠI, Robin, 2013. Lekce z demokracie. In: *Denikreferendum.cz* [online]. 28.01., 11:50. [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.denikreferendum.cz/clanek/14877-lekce-z-demokracie>

VEČERKA, Kazimír, 1999. Romové a sociální patologie. In: LISÁ, Helena, ed. *Romové v České republice: (1945-1998)*. Praha: Socioklub, s. 417-446. ISBN 80-902260-7-8.

WEBOVÉ STRÁNKY

Definitivní výsledky Sčítání lidu, domů a bytů, ©2011. *Česká republika: obyvatelstvo podle národnosti* [online]. Český statistický úřad. Poslední změna 24.06.2013 22:44. [cit. 2013-03-26]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle/-tematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>

8 PŘÍLOHY

Příloha A <i>Ukázka přepisu rozhovoru s informatorkou YX</i>	63
--	----

Rozhovor trval přibližně půl hodiny (výrazně kráceno a neupravováno).

1. Odkud nejčastěji získáváš informace o tom, co se děje v České republice, nebo třeba i ve světě? Zajímáš se o tyhle věci?⁴⁵

Moc se o to nezajímám, já spíš třeba když vím, že v televizi nic nedávaj, tak si teda zapnu ty zprávy a jakoby poslouchám (pomlka) no, a tak nějak spíš od přítele teda (smích). **A když teda narazíš náhodou na nějaký ty zprávy, tak je to většinou v televizi nebo...?**

Jo v televizi. **A nějaká teda stanice nebo...?** Nova většinou nic jinýho. **A na internetu sleduješ zprávy nebo si kupuješ noviny?** Ne vůbec, nemám vůbec čas na tohle, ani by mě to asi nebavilo, si přečíst noviny (smích), to si radši vezmu knížku. (Čte hlavně růžovou knihovnu)

2. Učila ses někdy ve škole v rámci nějakýho předmětu o menšinách, který jsou v ČR nebo i ve světě? Na základce nebo na i na střední škole třeba?

(váhavě) Já si myslím ani, že tohle to ani moc jsem se nějak neučila, to se nějak nerozebíralo né, ve škole? **A na základce třeba?** Na základce? No to jsme zas tak nerozebírali, a jestli jo tak už si to nepamatuju. **A na střední?** (smích) Na střední to nevím, to asi ne, a jestli jo, tak mi to šlo taky jedním uchem tam a druhým ven. Já moc tohle to fakt neřeším, tyhle ty...

Myslíš, že by tě to něčím bývalo obohatilo, že by ti to bylo užitečný v praktickém životě?

Myslím si, že mi to nechybí, že stejně by nás tam učili zas úplně (pauza) sssi myslím jako asi blbosti (smích). Já nevím, že to je zas jako, že by jeli podle těch svejch osnov a takhle, a že stejně by ti neřekli nic novýho. Že by to žádný přínos nebyl, že kdybys opravdu o to měl o opravdu zájem, tak se dozvíš spíš takhle na tom internetu, něco v televizi, z knížek, z novin, ale určitě si myslím, že ve škole by se toho jako moc nepochytilo. Myslím, že kdybych se o to chtěla fakt zajímat, tak bych na to našla spoustu článků někde jinde než zrovna ve škole.
Dobře...

3. Slyšela jsi někdy z médií nebo odkudkoliv jinde, nějakou informaci o tzv. nepřizpůsobivých?

---

⁴⁵ *Tučně kurzíva Jakub Tomiška* ; obyčejné informatorka YX

(mlčí 5s.) *Neslišelas tady ten termín nikdy?* Hmm... asi ne. *Ne. Takže si pod tím nic nepředstavíš?... Vůbec?* Ne. *Dobře.*

4. A slyšelas někdy z médií nějakou zprávu, která by se týkala cikánů?

Jako nějakou kladnou nebo zápornou? *To je jedno jakoukoliv?* No tak jako v televizi je toho vždycky hodně. *A vzpomeneš si, o čem ty zprávy nejčastěji byly?* (váhavě) Nóó, to ani ani zas tak né já... (přemýšlí). Mě přijde, že jako v televizi, to je vždycky tak, jakože cikáni jsou ty hrozný a prostě (smích) *Jo.* No. Jakože si snad nepamatuju, že by v televizi někdy chválili, jakože prostě vždycky jsou hrozný a budou hrozný a tak no. *Takže nevíš, čeho by se nějaká ta konkrétní zpráva týkala? Nebo co si myslíš obecně, že se tak jako říká v těch médiích?*

(dlouhá pauza přemýšlí) Hmm nevím nějak *Nevíš.* Nějak...jsem se tak dlouho nekoukala na zprávy, že už ani nevím (smích). *Jo.*

5. A ty používáš v běžném hovoru oslovení cikáni nebo Romové?

Cikáni. *Cikáni. A to označení Romové nepoužíváš proč?* Hmm nevím asi jsem spíš zvyklá na tohle.

6. Jakejbyš řekla, že je podle tebe takovej všeobecněj postoj lidí v českách k cikánům?

(pauza) Jako jakej máme vztah k cikánům? *No, no.* Všeobecně si myslím, že hmm zápornej, že je spíš nemusíme. *Aha. A čím si to vysvětluješ?* Myslím si, že hodně lidí to má takhle jako vsugerovaný, jako že jim takhle někdo řekne jako, ty jsou špatný, těch si nevšímej a takhle a všichni ostatní je poslechnou. *A kdo myslíš, že jim to právě takhle řekne? Nebo, že získaj ten dojem, že jsou špatný?* Nóó, já nevím, tak třeba...z tý televize...jako mě jako, fakt si nevzpomínám, že by jako bylo fakt něco kladnýho na ty cikány takhle, nebo i nějaký články já jako, si snad opravdu nepamatuju, opravdu že bych něco takovýho četla, třeba cikáni jsou dobrý, prostě hm můžeme je mít rádi, můžou tady bejt a takhle, že jo (smích) *Jo, jo.*

7. Jak podle tebe pohlížeješ cikáni na většinovou společnost?

(smích a pauza) Nóó (táhle a váhavě), já si myslím, že nás taky nemusej. Že to je takový vzájemný prostě. My nemusíme je, oni nemusej nás (smích). *A čím si to vysvětluješ, že nás nemusej, to přece musí bejt něčím daný?* No tak asi tím jak se chováme, my k nim, no. *A to je teda jak?* (váhavě) Ccó, no tak, (pauza) já nevím (smích). *Řekni svůj názor.* Né, tak já jako, mě prostě přijde, že někteří lidi se takhle opravdu chovaj hrozně k těm cikánům, jako já

bych je neházela všechny do jednoho pytle. **Jo.** (se smíchem) Mě třeba stačí to, co říká táta, že jo, takže to je úplně...**Jako o cikánech?** (se smíchem) No. **A co o nich říká.** Že by bylo nejlepší, kdyby jsme je dali do plynu (se smíchem), ale to je hrozný (smích) **Fakt?** Nó. Právě takový jakože, jak to říkal? Jakože nejdřív měl [Hitler] začít u cikánů než u Židů (smích) **Jo takhle.** **A proč myslíš, že na ně má takovejhle názor?** Já nevím, já jsem se s ním o tomhle tak nějak nebavila. **A jakej má na ně názor máma třeba?** No máma si myslím, že to je stejný jako táta. **Fákt?** No ta vždycky když jede autem tak by je nejradši přeješla (smích) **To by mě docela zajímalo, jestli tě nenapadá, proč by to takhle mohli mít?** Já si myslím, že mamka to má takhle hodně od svých rodičů, protože děda je nesnáší. **Fákt?** No. Ten je snad ještě horší (smích). **A to nevíš, proč je děda takhle nemá rád?** Néé to ne. **A myslíš si, že má třeba máma nebo táta nějakou negativní zkušenost s nima přímo?** To si právě nemyslím, že by měli negativní, to je fakt jako, (pauza 3s.) že jako já si myslím, že oni s nima jako nějak nepřišli do styku, že už prostě tím, že jsou cikáni, tak prostě nebrat, že jo.

8. Ted' by mě zajímalo, jakej ty máš na ně [cikány] názor, jestli máš na ně nějakou názor?

Já si mmyslím, že (pomlka) já nevím (nerozhodně), mě nepříjdou všichni cikáni hrozný. Já třeba takhle v práci máme, pár jich máme a vycházím s nima úplně bezvadně. Že si někdy myslím, že jsou fakt lepší než třeba jako jiní takhle, jako my jako. **Přijde ti, že by byli nějak odlišný, když seš takhle s nima v práci v kontaktu?** Ne. Ne ne. Některý mi fakt příjdou ještě lepší, že se radši bavím s nima, než jako...**Aha.** **A napadlo by tě něco, co je třeba vystihuje celkově cikány, jaký jsou?** Já nevím (váhavě). Já popravdě doted' nevím, proč jako některý lidi je nesnášej. **Dobře.**

9. Jaký máš pocity, když se octneš v blízkosti Cikána nebo skupiny cikánů, třeba na ulici nebo v krámě? Vnímáš to nějak?

Nevnímám to, prostě lidi jako normálně no...

10. Jaký bys měla pocity, kdyby se dozvěděla, že se vašimi sousedy stanou cikáni?

Jakej bych z toho měla pocit? **No.** Nó, tak jako normální, pak by záleželo, jak by se chovali. Nevadilo by mně to. Pak kdyby dělali humbuk, tak už jo.

11. Jak by se podle tebe dívali tví rodiče nebo kamarádi na to, kdybys začala chodit s cikánem? Myslíš, že by mohla taková situace nastat?

No to by, to by nepřekousli. *Vážně?* Myslím si, že né. *A co třeba tá, Karolína⁴⁶[její sestra]?* Tak to nevím. Já si myslím, že ta by to vzala, ale rodiče ty by to hodně (důrazně) skousávali a děda ten by to neskousnul. To jako, to právě, když jsem takhle říkala, jako když přijde někdy takhle k nám do práce a teď říká: „Ježiš támhle je černá tlama.“ A já jenom, no a ta je hrozně hodná (přívětivě). „Cože ty se s ní bavíš“ (smích). *Říká děda jo tohle?* Nóó, takže to né, ten by to, ten by se snad se mnou přestal bavit, to by bylo hrozný (smích). *A myslíš, že kdyby ho už líp poznali, že by ho přijali?* Nó, jako možná jakože, by to udělali tak, jako že by si řekli, no nic jinýho nám nezbyvá, prostě se ti líbí, tak to nějak skousnem, ale jako... *Čím si to vysvětluješ, tohle?* Já nevím (smích). Se jich zeptej (smích). *Jestli tebe něco nenapadá?* Já nevím (pauza 5s.). To je, já fakt nevím. Jako od mamky by to jako mohlo bejt, že děda s babičkou je taky nemusej, tak třeba, že jí to hrnuli furt do hlavy, tak si tak automaticky dala. Nó a táta, já nevím nó. To já třeba když se s nim takhle o tom někdy bavím, tak ten právě vždycky jako: „Nó to néé, prostě jsou hrozný. Do plynu, do plynu, do plynu prostě.“

A na co teda táta nejčastěji nadává u nich?

Nevím, tak asi prostě, že to jsou flákači, že nic nedělaj, ale tak to nejsou všichni, že jo zase. Ale von je prostě hází spíš do jednoho pytle, takhle bych to řekla. No a s mámou se o tom vůbec nebavím, já vždycky když jí vidím, tak ta vždycky: „Cikán. Přejedem ho? Přejedem ho? Já bych ho nejradši přejala“ (barvitě a smích). S tou se o tom vůbec, to je něco podobnýho jako děda. To vůbec. *Jo, dobře.*

Je docela zajímaví, že když ona to takhle má od svejch rodičů, že ty seš taková tolerantní, k nim.

Nó nevím, tak to je asi tím prostě, že s nima pracuju, tak jako to vidím úplně jinak.

A jak to bylo předtím, než si začala pracovat?

Já před tím jsem to tak nějak ani nevnímala, že já jsem snad ani žádnýho neznala, takhle jako, že by sem se s nima takhle bavila. Prostě jsem je nechávala bejt a pak jako s touhle tou prací... Tak jako já neříkám, že některý co tam pracovali, ty co toho jenom využívali, aby prostě byli někde zapsaný a tak, ale že třeba tyhle ty co už tam jsou delší dobu, tak mi přijdou fakt hrozně fajn.

---

⁴⁶ Jméno změněno.

12. Myslíš, že tvůj názor na ně je nějak výrazně odlišnej od toho, co si o cikánech myslí tvoji rodiče nebo kamarádi anebo se spíš v názorech na ně shodujete?

My tak vůbec se nějak o cikánech nebavíme, ty jsou pasé v naší rodině. (smích) **A tvůj názor na ně je jinej nebo stejnej než má tvůj táta?** No tak já když mu řeknu, že mně nevaděj, tak on prostě by tohle to nedokázal říct. Jemu prostě vaděj. **Znáš třeba někoho, kdo se jich zastává nebo naopak kdo je nenávidí?** Kdo je nenávidí? To mám, to mám. To jsou teda rodiče, že jo, pak příbuzný nějaký a (pauza) takhle v práci jich taky pár je co slýchám. Taky jako, že se moc nebavěj s nima. **Aha.**

Nezná nikoho, kdo by se jich zastával. Zkušenosti s Romy má hlavně od té doby co s nimi pracuje. Před tím s nimi v kontaktu nebyla, protože žádný nechodil na střední ani základní školu. Nikdy neměla v Pardubicích žádný konflikt s Romem ani se skupinou Romů.

13. Jaký je podle tebe soužití Čechů a cikánů tady v Pardubicích?

(pauza) Já si myslím, (pomlka) za mě si myslím, že to je normální.

14. Myslíš, že jsou nebo někdy byli cikáni v Čechách nějakým způsobem znevýhodněný?

Myslím si, že jo. Myslím si třeba, co se týče práce, tak jo. Že prostě hodně lidí si řekne cikán, tak ne, toho neberem. **Čím si tohle vysvětluješ?** Já, protože zas..Já si myslím, že si hodně lidí právě říká, že jako prostě oni nepracujou, jsou to ty lajdáci á (pauza) prostě „my jim dáme šanci a oni tam pak ty tři měsíce teda vydržej a pak se daj teda zase na nemocenskou“ (posměšně), aby nemuseli pracovat.

To přece, ale nevznikne jen tak z ničeho.

No to nevím, tak asi jako. (pomlka) Já si myslím, že u nich je to taky tak jako půl na půl. Že půlka je těch lajdáků a půlka jako normálních, který fakt jako chtěj pracovat. Nó, ale oni je prostě tím, že jsou jakoby asi jiný, tak je všechny hoděj do jednoho pytle, takže když to zkazí jeden, tak prostě všichni, že jo.

Napadla by tě ještě nějaká další oblast, ve který by třeba mohli bejt znevýhodněný?

Já ssi...No, možná i trochu ve škole, bych řekla, že ty učitelé taky na ně koukaj trochu jinak. Že třeba takhle, (pomlka) já jako nevím, jestli to všichni vzdaj, a nebo mě přijde, jako že takhle co se koukám na těch vyšších škol ty střední a ty vysoký tam vůbec, tak třeba jako že na vysokých jakóó (pomlka) nenajdeš moc cikánů. Já teda nevím, jestli tam nějaký je (se

smíchem) A jako že třeba normálně běloši, že jó a černoši tam jsou taky a cikáni tam třeba vůbec nejsou. *A čím si tohle vysvětluješ?* No to, to já nevím právě, jestli se jako na to vbodnou ty cikáni anebo prostě, že ty učitelé jim něco prostě řeknou, nebo je zavrhnou, a tím pádem oni si řeknou, jakože kašlu na to, prostě to nemá cenu...

Nedokáže říct, jestli na Českém území byli Romové znevýhodnění také někdy v historii. Prý se o tom nejspíš učila, ale jelikož jí dějepis nikdy nezajímá, tak si to nepamatuje.

15. Jaký jsou, podle tvého názoru, momentálně vztahy mezi cikány a většinovou společností?

Nóó (pomlka) špatný. Já sss, já jsem říkala, že prostě se nemusíme navzájem. Nevím čím to je, tak jako (přemýšlí) mě přijde, že jako místo toho prostě jako, aby každej jednal za sebe, tak se nechává ovlivňovat, těma dalšíma lidma a tím pádem, jako když ty je nemusíš, já je teda taky nemusím, a pak se to stupňuje, áá všichni se teda nemusíme.

Myslíš, že jsou ty vztahy všude v republice stejné nebo, že je to někde jiný?

Já si myslím, že někde to je lepší a někde horší, že to není všude úplně jako u nás. *A víš jakoby, že třeba někde by to bylo jiný?* (přemýšlí) Hmm. ne, ale nebude to určitě stejné jako tady. Že jako někde to bude lepší... *A napadá tě, kde by to mohlo být třeba lepší?* Hmm. ne. *A kde by to mohlo být horší tě taky nenapadne?* (přemýšlí) Nn..ne... já nevím kde je víc cikánů nebo ne (smích). *A ty myslíš, že tam kde je jich víc tam to bude horší?* (smích) Nóó, myslím si, že jo. *Proč myslíš?* Já nevím, já (smích). Já nevím, tak jako já to tak jako nějaká moje dedukce prostě tam, kde je víc cikánů, tak tam asi ti lidi se proti nim budou víc bouřit, že jo jako...prostě. **Jo.**

16. Máš pocit, že se tyto vztahy mezi cikány a většinovou společností spíš zlepšují nebo zhoršují?

Myslím si, že se zhoršují, a že se to bude zhoršovat (smích). *A čím si to vysvětluješ?* Já, já nevím. Mě to prostě...Já třeba že, čím jsem starší, tak tím prostě koukám jak ty lidi...Jakože třeba když jsem byla malá, tak mi to bylo jedno, že jo, tak jako to. A já si myslím, že čím budu furt starší, tak si myslím, že ty lidi je furt budou víc nenávidět. Já si to prostě tak myslím **Fákt?** Já si myslím, že tohle už se nezlepší.

17. Co by mohla udělat ta většinová společnost pro zlepšení toho vztahu?

Já si myslím, že nic neudělaj. Já si myslím, že oni nechtěj to zlepšovat jako ty lidi, že oni by nejradši chtěli, aby ty cikáni všichni šli pryč, abysme tady byli jenom my. Já si myslím, že ty cikány tady vůbec nechtěj. **No ale proč?!** (smích) No já nevím asi prostě, že jsou jiný, já nevím. **Myslíš si, že si to lidi myslej?** Jo. **Že třeba by ani nemuseli mít zkušenost nějakou s nima?** No, že jsou prostě jiný než my. **A myslíš si, že jsou jiný než my?** Já ssi..., tak já si myslím, že každej je jinej zase jako, že všichni nejsme stejný. Ale zase jako jak říkám, mě prostě některý cikáni přijdou třeba lepší než my běloši.

18. Co by podle tebe mohli udělat cikáni pro zlepšení toho vztahu?

Já si myslím, že taky nic dělat nebudou. Že jsou už v takový tý škatulce, že si řeknou prostě, že stejně nic dělat nebudem (pohlka). I kdyby chtěli, tak si myslím, že prostě si řeknou, ono to nemá cenu, tak radši nic dělat nebudem. **Nenapadlo by tě něco, co by opravdu potěšilo tu většinovou společnost, kdyby to vzešlo od těch Romů, nějaká změna třeba?** Já si myslím, že i kdyby udělali bůhví co, tak stejně prostě některý ty lidi by je stejně jako (se smíchem). Stejnak by je nevzali. **Jo to mi stačí, díky.**